

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

MUTISKUMA UN TIEŠUMA PRINCIPS TIESVEDIBĀ

BAKALAURA DARBS

Autore: **Sintija Sējēja**

Studenta apliecības Nr.: SS13117

Darba vadītājs: Mg.iur., lekt. Gunārs Kūtris

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā „Mutiskuma un tiešuma princips tiesvedībā” tiek pētīta principu vēsturiskā attīstība, divu nozīmīgu principu būtība un nozīme, principu izpausme un nodrošināšana kriminālprocesā Latvijā, kā arī to esamība, būtība un nodrošināšana ārvalstīs.

Bakalaura darba mērķis ir pētīt principu būtību un nozīmi iztiesāšanā, noteikt esošo mērķi principiem, ko tie sekmē. Pētīt principu mērķi un analizēt, vai tas ir aktuāls mūsdienu attīstībā, vai nav zaudējis nozīmi. Pētīt Latvijas tiesu praksi un problēmas, kas saistītas ar principa ievērošanu un nodrošināšanu iztiesāšanā. Sniegt priekšlikumus, kā risināt principu radušās problēmas, vai kā ierobežot principa izplatību, vai tas vispār ir vajadzīgs un kāpēc. Lai sasniegtu norādīto mērķi autore pēta normatīvo aktu regulējumu Latvijas tiesu praksi, iepazīst Latvijas juridisko literatūru, kā arī ārvalstu normatīvo regulējumu. Pēta tiesnešu sniegto viedokli par mutiskuma un tiešuma principa nozīmi, mērķi un efektivitāti.

Darbā norādīto problēmu risināšanai ir sniegti ieteikumi un norādīts virziens risināšanā. Autore sniedz viedokli par principu normatīvā regulējuma uzlabošanu.

Atslēgvārdi: princips, mutiskums, tiešums, mērķis, nozīme, nodrošinājums, obligātums, tiesvedība, sekas.

ANNOTATION

Bachelor thesis „The principle of Orality and Directness in Legal Proceedings” examines the historic development of principles. Bachelor thesis examines two significant principles substance and meaning, as well as guaranteeing and disclosing them in criminal proceedings in Latvia and abroad.

The aim of the bachelor thesis is to study the essence of the principles and their significance in trials, and to define the actual purpose of the principles that they facilitate. Also – to examine the principles purpose, analyse their topicality nowadays and if they have not lost the importance; to study the Latvian judicial practice and hardships that are related to consideration and guaranteeing of these principles in trials; to propose suggestions on how to solve problems created by the principles, how to limit the dissemination of the principles, and to find out if they are needed at all and why. In order to achieve this goal, the author is studying the domestic laws and regulations, Latvian judicial practice, legal literature, foreign laws and regulations, as well as opinions given by judges on the significance, purpose and effectiveness of the principle of orality and directness.

There are recommendations provided in the bachelor thesis on how to solve the described problems. The author also offers her opinion on how to improve the principle’s regulatory framework.

Key words: principle, orality, directness, purpose, significance, guarantee, obligation, legal proceeding, consequences.

SATURS

Ievads.....	5
1. Kriminālprocesa principu jēdziens un nozīme	7
1.1. Tiešuma princips.....	13
1.2. Mutiskuma princips	21
2. Principu nodrošināšana	28
2.1. Principu īstenošana Latvijas kriminālprocesā	28
2.2. Principi ārvalstu kriminālprocesos	39
Kopsavilkums	43
Izmantotās literatūras saraksts	46

IEVADS

Bakalaura darbs „Mutiskuma un tiešuma princips tiesvedībā” sniedz ieskatu principu vēsturiskajā attīstībā, būtībā, nozīmē un nodrošināšanā, kā arī piemērošanā praksē. Tas apskata principu mērķus un aktualitāti mūsdienās, sniedz īsu ieskatu analīzē, kas salīdzina mutiskuma un tiešuma nodrošināšanu ārvalstīs.

Mūsdienās aktuāls ir jautājums, kā sekmēt procesuālo ekonomiju. Mutvārdu process ir obligāts veids, kādā procesa dalībnieki sazinās savā starpā iztiesāšanas laikā.¹ Tātad diskutējams ir jautājums, vai mutiska izteikšanās sekmē iztiesāšanas ātrumu mūsdienās, kad ir pieejami daudz dažādu variantu iztiesāšanas norisei un sazināšanās priekšnoteikumu starp pusēm un tiesu.

Tiešums ir tiesas tieša uztvere, atskatot pierādījumiem tiesas sēdē. Tiešums prasa veidot analīzi par lietu un personu klātbūtni, tāpēc ir svarīgi noskaidrot, cik efektīvs instruments ir principu nodrošināšana un piemērošana praksē. Vai tas sekmē iztiesāšanas ātrumu, vai spēj nodrošināt patiesības noskaidrošanu lietā?

Apzinoties, ka principi nav ieviesti tāpat vien, jo dod pienesumu tiesvedībā un nodrošina konkrētas tiesības personai, piemēram, tiesības uz taisnīgu tiesu. Autore neapstrīd principu svarīgo lomu, bet šaubās par principu mērķi un izpaušmi mūsdienās. Turklāt pasaule attīstās strauji, ierasto darbību kopumu aizstāj cits izpildījums, piemēram, komunikāciju klātienē aizstāj tehnoloģijas, kuras palīdz sazināties, neatrodoties blakus. Vai tam nav jāseko līdzī? Ievērojot mutiskuma un tiešuma principu, tiek dota iespēja personām izteikties mutiski, ar emocijām izrādīt attieksmi pret teikto vai dzirdēto, kā arī tieši uztvert to, ko saka otra puse un tiesa. Iespējams, ka rakstveida materiāls neveicina minēto principu efektivitāti, tomēr jāņem vērā, ka rakstveida materiāls ir tas, kas mūsdienās aktuāls kā komunikācija starp cilvēkiem. Tāpēc ir jāpieļauj iespēja, ka arī rakstveida materiāls var sekmēt pierādīšanas darbības iztiesāšanā. Turklāt runājot par mutiskumu un tiešumu, ir jāpiemin principu saistība ar video un foto ierakstiem, kam mūsdienās ir svarīga izpaušme ikdienas darbībās.

Temats ir aktuāls, jo nereti personas, kas dodas uz tiesu aizstāvēt savas tiesības, nesaprot principu svarīgo lomu iztiesāšanas stadijā. Nereti personas neapzinās, kādas tiesības tām tiek piešķirtas ar konkrētiem principiem, kādas ir sekas, ja principi netiek ievēroti. Autoresprāt, darba galvenā aktualitāte ir principu būtība, vai tie spēj pielāgoties mainīgajai sabiedrībai, vai tie ir tik pašsaprotami un fundamentāli kā tiek saprasti? Varbūt tomēr to loma mūsdienās sāk zust, jo tiek ieviestas daudz dažādas atkāpes no tiem?

---

¹ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 44.lpp.

Bakalaura darbam tiek izvirzīti vairāki mērķi. Viens no tiem ir - paplašināt zināšanas par mutiskuma un tiešuma principu, to lomu un ietekmi uz iztiesāšanu. Mērķis ir uzzināt vai mutiskuma un tiešuma principa ir iespējams atkāpties iztiesāšanā, pie kādiem nosacījumiem to drīkst darīt. Mērķis ir pētīt principu piemērošanu Latvijā un ārvalstīs. Mērķi ietilpst saprast galvenās problēmas, kas saistītas ar principu īstenošanu. Autore darba gaitā vēlas risināt problēmas un sniegt ieteikumus problēmu risināšanai, kā arī izteikt viedokli par normatīvā regulējuma uzlabošanu.

Lai sasniegtu minētos mērķus, tiek izvirzīti vairāki uzdevumi: iepazīties ar Latvijas un ārvalstu normatīvo regulējumu, zinātnisko literatūru un tiesu praksi; veikt interviju ar Latvijas tiesu sistēmā praktizējošu tiesnesi; no intervijas saņemt viedokli par mutiskuma un tiešuma principa izpausmi un efektivitāti; izteikt priekšlikumus un ierosinājumus problēmu risināšanā.

Bakalaura darba tematam vēltā avotu daudzums ir ierobežots. Latvijā pieejamā literatūra ir sena, nav plašu diskusiju un pētījumu, kas palīdzētu autorei vieglāk nonākt pie temata izklāsta. Darbā izmantots Latvijas un ārvalstu normatīvais regulējums, kā arī tiesu prakse.

Bakalaura darbs sastāv no divām nodaļām un četrām apakšnodaļām. Pirmā nodaļa sniedz ieskatu principu vēsturiskajā attīstībā, nozīmē un mērķī. Otrā nodaļa sniedz ieskatu principu izpausmē normatīvajā regulējumā un praksē, kā arī principu izpausmē ārvalstu kriminālprocesos.

Bakalaura darbā izmantota vēsturiskā metode, kura palīdz analizēt principu vēsturisko attīstību. Monogrāfiskā metode palīdz veikt informācijas un avotu apkopošanu. Ar teleoloģiskās metodes palīdzību, autore centīsies noskaidrot normatīvo aktu mērķi un nozīmi. Ar salīdzinošo metodi tiek salīdzināts Latvijas normatīvā regulējuma sniegtais nodrošinājums ar ārvalsts normatīvo regulējumu. Analītiskā metode palīdz analizēt dažādus avotus un veikt atziņu vērtēšanu. Sistēmiskā metode palīdz interpretēt likumdevēja pausto gribu un veidot likuma analīzi. Indukcijas un dedukcijas metode palīdz analizēt Satversmes tiesas spriedumus.

1. KRIMINĀLPROCESA PRINCIPU JĒDZIENS UN NOZĪME

Kāda nozīme ir vārdam „princips”? Princips ir kādas teorijas, mācības vai zinātnes, kā arī cilvēka pārliecības un darbības vadošā ideja, pamatnoteikums.² Proti, princips ir personas darbību regulējošais pamats. Katrai personai ir savi principi, uz kuriem balstīties, dzīvot, strādāt, veidot attiecības, bet pamatā tie ir kopēji un sabiedrībā saskaņoti. Pastāv viedoklis, ka tiesības var iedalīt divos veidos - atziņu tiesības, kas ir tiesību principi, un normatīvās tiesības, kas ir regulētas normatīvajos aktos. Atziņu tiesības ir tās, kas atrodas sabiedrības apziņā. Šī apziņa ir tā, kas veido principus, ko bieži pēc tam iekļauj normatīvajā regulējumā, tomēr nereti tās var nesakrist.³ Jau ģints un cilts pastāvēšanas laikā, cilvēkiem veidojās atziņas par to, kas ir slikts, kas ir labs, kā jārīkojas, lai kopīgiem spēkiem, pretojoties dzīves grūtībām, spētu izdzīvot. Tāpat veidojās atziņas par to, kā vienam pret otru ir jāizturas. Pieņemtās atziņas laika gaitā izpaudās kā paražas, kā arī nerakstīti dzīves noteikumi. Līdz ar to veidojās noteikti uzvedības principi, kuru pamatā bija tradīcijas, paražas, reliģiska rakstura ticējumi, kā arī ētiskie un estētiskie uzskati. Uzvedības principi ir ciešā sakarā ar katrā laikā pastāvošajām tiesību morāles normām, ko nosaka cilvēka individuālie un visas sabiedrības kopīgie ētiskie un estētiskie principi.⁴ Principi ir veidojušies jau sen, varētu pieņemt, ka principi pastāv kopš brīža, kad pastāvējusi pirmā sabiedrība jeb personu kopums. Principus veido sabiedrība, lai noteiktu savas vērtības, rīcības virzienus, kas ir labs, kas ir slikts, ko drīkst, ko nedrīkst. Principi ir svarīgi, jo tā sabiedrība veido telpu sev apkārt ar pieņemtām robežām.

Autores darbs pamatā balstās uz Latvijas tiesu praksi un normatīvajiem aktiem, tāpēc ir jāpiemin, ka Latvija pieder pie kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību loka. Tas nozīmē, ka atbalstām rakstītās tiesības, kas, savukārt, nozīmē to, ka primārie avoti ir likumdevēja vai pārvaldes institūciju pieņemtie akti. No tā izriet, ka primārie principi ir tie, kas ietverti rakstītajās tiesībās, proti, normatīvajos aktos.

Kāda ietekme ir principu ieviešanai rakstiskajās tiesībās? Kāds ir principu mērķis? Ar Latvijas neatkarības atgūšanu un jaunas tiesību sistēmas veidošanos, vispārīgie tiesību principi ir ieguvuši lielu nozīmi gan likumdevēja darbā, gan tiesu praksē.⁵ Autoresprāt, loģiski, ka pastāvoši un sabiedrībā pieņemti principi labāk spēj virzīt tiesvedības principu veidošanos. Principi ir jāpielāgo vajadzīgām robežām un taisnīgam iznākumam, piemēram, izskatot lietu. Savukārt, principu pastāvēšanai mērķis ir organizētība, kā strādāt, ko darīt

² Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000., 147.lpp.

³ Melnbārdis Dz. *Tiesību pamati. 2.daļa*. Rīga: Rasa ABC, 2000., 18.lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.

situācijā, kad nav likuma noregulējuma, saprast normu morālās un ētiskās robežas. Neapstrīdams principu mērķis ir radīt sabiedrībai tiesības, kas ir neatkarīgas no valsts darbības, proti, valsts institūciju darbības. Principu būtībai vislielākā nozīme tika piešķirta tad, kad tiesību principi ieguva pieaugošu nozīmi sakarā ar cilvēktiesību aizstāvību. Principi tika ietverti normatīvajos tiesību aktos kā tiesību avoti, tāpēc tiesnešiem tiesību normu robu esamības gadījumos ir jāatsaucas tieši uz ietvertajiem principiem.⁶

Katram principam ir sava regulējošā joma, tāpēc principu piemērošana ir dažāda. Tālāk darbā tiks sniegts izklāsts par tiesvedības principiem, kas noslēgsies ar procesuālo principu apskatu.

Principu iekļaušanai normās ir būtiska un tālejoša nozīme gan procesuālo tiesību normu jaunradē, gan tiesību piemērošanai praksē.⁷ Vispārējie tiesību principi tiek izmantoti tiesību normu interpretācijā. Priekšroka dodama interpretācijai, kas atbilst vispārējo tiesību principu saturam. Vispārējais tiesību princips kā tiesību norma var tikt piemērots tieši, ja izskatāmo gadījumu neregulē normatīvie tiesību akti, proti, aizpildot likuma robu. Vispārējie tiesību principi ir piemērojami konstitucionālajā kontrolē, izvērtējot normatīvā tiesību akta tiesiskumu.⁸ Likumdevējam ir skaidri jāapzinās, ka, pasludinot kādu nostāju par nozares pamatprincipu, tas nav veicis kādu formālu darbību, bet apņēmis visas pārējās normas pakārtot vadošajām normām. Pamatprincipi ir izveidojuši “rāmi”, kurš jāpiepilda. Attiecīgi normas, kas veidotas, lai principos paustās idejas īstenotu praksē, nekādā veidā nevar nonākt ar tiem pretrunā. Tāpēc, lai sistēma būtu stabila un ilgtspējīga, jāpievērš uzmanība principu tiesiskās reglamentācijas kvalitātei. Principu nozīme jāapzinās arī praktiskajiem darbiniekiem. Viņiem ir jāievēro konkrētu darbību reglamentējošās normas. Ne mazāk svarīgi ir sekot, lai viņu darbība, pieņemtie lēmumi atbilstu pamatprincipiem. Praktiskajiem darbiniekiem ir jāapzinās normu īpašā nozīme un vieta kopējā kriminālprocesuālo normu sistēmā.⁹

Apskatot tiesvedības principu rašanos, nebūs pārspīlēti teikts, ka tiesa ir radusies ātrāk nekā valsts un rakstītie likumi. Piemēram, principi nebija pirmatnējā sabiedrībā, tomēr sava veida tiesa pastāvēja jau tad. Tās galvenie uzdevumi bija regulēt cilvēku savstarpējās attiecības un uzturēt tradīcijas, no kuru ievērošanas bija atkarīga kopienas izdzīvošana. Tiesu sprieda kopienas vecākais, kurš pamatojās uz paražām un tradīcijām. Tā kā tiesas spriešana

---

⁶ Meļķis E. *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas*. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999., 97.lpp.

⁷ Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. *Pārmaiņu laiks kriminālprocesā*. Jurista Vārds, 2006.gads 14.marts, nr.11 (414), 15.lpp.

⁸ Iļjanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 53.-54. lpp.

⁹ Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. *Pārmaiņu laiks kriminālprocesā*. Jurista Vārds, 2006.gads 14.marts, nr.11 (414), 15.lpp.

bija pakārtota kopienas pašsaglabāšanās vajadzībām, patiesības noskaidrošanai netika piešķirta primāra nozīme, atšķirībā no mūsdienu tiesas spriešanas nozīmes.¹⁰

Līdz ar pirmo valstu rašanos tiesu funkcijas paplašinājās. Seno Austrumu valstīs (Ēģiptē, Babilonijā, Indijā) tiesa padevīgi izpildīja valdnieku gribu un kalpoja to varas nostiprināšanai. Seno Austrumu valstu tiesvedībā tika ieviests patiesības noskaidrošanas princips. Saskaņā ar to, tiesas pienākums bija noskaidrot lietas faktiskos apstākļus, bet spriedumam bija jābūt pamatotam ar neapgāžamiem pierādījumiem.¹¹ Piemēram, tiesa, izšķirot strīdus, salīdzināja prasītāja un atbildētāja liecības, izvērtēja lietiskos pierādījumus, līdzīgi kā to simbolizē mutiskuma un tiešuma princips mūsdienās.

Tālāk tiesvedības principi attīstījās līdz ar antīko demokrātiju valstīm līdz viduslaikiem, kas noveda pie jauno laiku tiesu darbības, kas nostiprināja tiesvedības principus, kuriem ir liela nozīme mūsdienās.¹² Vadoties pēc pastāvošā viedokļa, jāsecina, ka principu formulēšana un ietveršana tiesību sistēmā bija izteikti raksturīga 12-13.gs., tā sauktajā universitāšu tiesību uzplaukuma laikā.¹³

Latvijā, padomju procesuālajā likuma izveidē, kriminālprocesa principi bija ietverti 1958.gada PSRS (Padomju Sociālistisko Republiku Savienība)¹⁴ un savienoto republiku kriminālprocesa pamatos, pēc tam arī visos jaunajos savienoto republiku Kriminālprocesa kodeksos.¹⁵ Principi jau pastāvēja pirmskara Latvijas Tiesu iekārtas likumos un Kriminālprocesa likumā. Tagad tiesvedības principi ir ietverti 2005.gada Kriminālprocesa likumā, kā arī citos likumos, piemēram, Administratīvā procesa likumā un Civilprocesa likumā, kas attiecīgi regulē konkrētā procesa tiesvedības stadiju. Tiesas spriešanas organizatoriskie noteikumi ietverti likumā „Par tiesu varu”.

Latvijā tiesas spriešanas vara ir nodota tikai tiesai. Tiesas izskata civillietas, krimināllietas un administratīvās lietas, kā arī konstitucionālās lietas. Loģiski, ka katra lieta ir atšķirīga, individuāla, tāpēc katru lietu spriežot, tiek piemērotas dažādas procesuālas normas. Iztiesāšanā darbojas vispārīgie noteikumi, uz kuriem balstās jebkuras lietas spriešana, neraugoties uz to, kurā no procesiem tā tiek spriesta. Noteikumi, kuri darbojas visos procesos iztiesāšanā, ir tā saucamie iztiesāšanas vispārīgie noteikumi jeb tiesvedības principi. Lietu izskatīšanas principi ir likumiski, jo tie kā vispārīgas un vadošas procesuālas normas ir tieši

---

¹⁰ Falka S., Kuprišs E. *Tiesa un tiesas spriešana*. Rīga: RaKa, 2007., 12.lpp.

¹¹ Turpat, 13.lpp.

¹² Turpat, 14.lpp.

¹³ Tiesību spoguļis I. *Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: Turība, 1999., 47.lpp.

¹⁴ Vēsture.eu. *Padomju Sociālistisko Republiku Savienība*. [Internets] Pieejams: <http://vesture.eu/index.php/PSRS> [aplūkots 2016.gada 3.maijā]

¹⁵ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 80.lpp.

izteiktas likumā vai pat Latvijas Republikas Satversmē.¹⁶ Tiesu varas konstitucionālie pamati ir nostiprināti Latvijas Republikas Satversmes 82. – 86. pantā. Tajos nostiprināts pamatprincips, ka tiesu Latvijā spriež tikai tiesa un, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.¹⁷ *Latvijas Republikas Satversmes* 92.pantā ir noteikts, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.¹⁸

Konstitucionālie principi, kuri ietveri normā – tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesības uz aizstāvību, nevainīguma prezumpcija, simbolizē cilvēktiesības. Turklāt, Latvijai saistoši ir ne tikai Latvijas pieņemtie principi, bet arī starptautiskie tiesību principi. Latvija ir, piemēram, Apvienoto Nāciju Organizāciju dalībvalsts. Valstu starptautisko attiecību regulēšanai paredzēts plašs starptautisko tiesību instrumentu klāsts. Pamatā tos var iedalīt divās kategorijās – saistošie un nesaistošie instrumenti. Juridiski saistošie starptautisko tiesību avoti ir līgumi, paražas un starptautisko tiesību principi.¹⁹ Piemēram, tiesības uz taisnīgu tiesu, taisnīguma princips, samērīguma princips, vienlīdzības princips, spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums. Autoresprāt, svarīgākais princips, kurš attiecas uz tiesvedību, ir „tiesības uz taisnīgu tiesu”. „Tiesības uz taisnīgu tiesu ir pieskaitāmas pie nozīmīgākajām personas pamattiesībām. Šo tiesību attīstības pakāpe lielā mērā uzskatāma par priekšnoteikumu, lai persona spētu īstenot vai aizsargāt citas konstitūcijā vai likumos noteiktās tiesības. Tēlaini izsakoties, minētās tiesības ir pārējo tiesību nodrošināšanas „atslēga”.²⁰ Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver vairākus elementus, piemēram, tiesas neatkarība, tiesības tikt uzklautam, tiesības uz pārsūdzību, un vēl citi. Tiesībām uz taisnīgu tiesu ir jāatbilst pienācīgam, tiesiskai valstij atbilstošam procesam, kurā lieta tiek izskatīta.²¹ No tā izriet, ka taisnīgas tiesas elementi aptver visus tiesvedības principus, kuri regulē procesa norisi.

---

¹⁶ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 27.lpp.

¹⁷ Ministru kabineta 2009.gada 7.oktobra rīkojums Nr.685. *Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes 2009.–2015.gadam*. [Internets]

Pieejams: https://www.ta.gov.lv/UserFiles/1392965812_Tiesu_iekartas_pamatnostadnes.docx [aplūkots 2016.gada 3.maijā]

¹⁸ Latvijas Republikas Satversme. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

¹⁹ Latvijas Republikas Pastāvīgā Pārstāvniecība Apvienoto Nāciju Organizācijā. *Informācija par ANO*. [Internets] Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/newyork/informacija-par-ano/starptautiskas-tiesibas/starptautisko-tiesibu-instrumenti> [aplūkots 2016.gada 3.maijā]

²⁰ Čepāne I. *Tiesības uz taisnīgu tiesu*. 2005.gada 27.septembris. [Internets]

Pieejams: <http://providus.lv/article/tiesibas-uz-taisnigu-tiesu-ka-personas-pamattiesibas> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

²¹ Turpat.

“Kriminālprocesa principi ir vadošas normas, kas nosaka procesuālās kārtības raksturu un struktūru. Šīs principiālās normas lielākoties netiek tieši piemērotas tiesvedībā, tās attiecas uz tiesvedību visumā, nosaka tās institūtu un speciālo normu būtisko izveidi un saturu.”²² Tas nozīmē, ka principi ir vispārzināmas normas, kuras ir pieņemtas un neviens par to esamību nešaubās. Tāpēc tās nav jāpiemēro tieši, norādot konkrēto pantu, kurā princips regulēts. Kriminālprocesa principi ir saistīti ar procesa uzdevumiem, netieši sekmējot uzdevumu īstenošanu ar speciālu tiesvedības normu starpniecību, kurās principi tiek atspoguļoti. Tiesvedības principi nosaka tiesvedības uzdevumu atrisināšanai pieļaujamās robežas, tie pamatā ir cieši saistīti ar tiesu organizācijas principiem un apvienoti vienotā sistēmā. Lai gan katrs princips regulē pilnīgi patstāvīgu tiesvedības uzdevumu, tomēr starp tiem pastāv cieša saistība, tie nevar būt pretrunā viens ar otru, jo tad neveidotos efektīva, kopīga pamatprincipu sistēma.²³

Profesors Arturs Liede piedāvā nošķiršanas teoriju starp jēdzieniem „kriminālprocesa princips” un „kriminālprocesa pamatprincips”. Tādā gadījumā par principiem dēvē tās vadošas normas, ar kurām noteikts tiesvedības raksturs un struktūra atsevišķās stadijās. Piemēram, mutiskuma un tiešuma princips, atklātuma princips, tiesvedības valodas princips, patiesības noskaidrošanas princips, aizstāvības princips, apsūdzība kriminālprocesā, tiesas spriešana, tiesības uz taisnīgu tiesu un citi. Par pamatprincipiem vispārīgās tiesvedības normas mēdz dēvēt tad, ja tās nosaka un raksturo procesuālo kārtību visumā, visās kriminālprocesa stadijās.²⁴ Kā, piemēram, kriminālprocesa obligātums, vienlīdzības princips, kriminālprocesuālais pienākums, kriminālprocesuālā imunitāte, kriminālprocesā lietojamā valoda, cilvēktiesību garantēšana, tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi, procesuālo funkciju nodalīšana, nevainīguma prezumpcija, tiesības uz aizstāvību, tiesības uz sadarbību, procesuālo pilnvaru līdzvērtība, dubultās sodīšana nepieļaujamība, tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un vēl citi. No tā var secināt, ka principi it kā iedalās divās grupās, pirmstiesas procesa principi un tiesvedības principi

Tomēr ne procesuālajā teorijā, ne praksē nav iemesla krasi nošķirt kriminālprocesa pamatprincipu un principu jēdzienus - to apjoms nereti ir vienāds.²⁵ Tiesvedības principi virza tiesvedības norisi tā, lai noziegumi tiktu atklāti ātri un pilnīgi, lai tiktu noskaidrotas visas tos izdarījušās personas, lai likumus tiesvedībā piemērotu pareizi, lai tiktu sekmēta likumības nostiprināšana. Kriminālprocesa principi, saistoties ar tiesvedības uzdevumiem, nosaka gan

---

²² Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 75.lpp.

²³ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 28.lpp.

²⁴ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 75.lpp.

²⁵ Turpat.

procesuālās darbības vispārīgo raksturu, gan to normu principiālo raksturu, kuras šo darbību regulē. Tie nosaka arī tiesvedības uzdevumu atrisināšanai pieļaujamās metodes.²⁶

Principi ne tikai regulē darbību, kas jāveic un jāievēro, bet nosaka arī to, kā tā jārealizē. “Tiesvedība noris tiesu sistēmas ietvaros un saistās ar to kā darbība ar organizāciju. Tāpēc gluži dabiski, ka tiesu organizācijas un darbības principiālie noteikumi ir vienādi.”²⁷ No tā izriet, ka Kriminālprocesa likumā un likumā „Par tiesu varu” ietvertu principu pamati pārklājas un ir līdzīgi, pat vienādi.

Principi ir dažādi, katrs aizsargā savu konkrēto cilvēcisko vērtību, strikti ievērojot taisnīgumu, likumību, sabiedrības aizsardzību, intereses un izpildes pareizību. Tādā veidā principa būtība sekmēsies praksē un atvieglos kriminālprocesam noteikto mērķu sasniegšanu. „Visi lietu izskatīšanas principi ir nesaraujami saistīti, veido sistēmu un, tikai ievērojot tos visus kopumā, ir iespējams īstenot tiesvedības uzdevumus un nodrošināt personām patiesas tiesības uz tiesas aizsardzību.”²⁸

Turpmāk darbā tiks apskatīti divi principi - tiešuma un mutiskuma princips kriminālprocesuālajā tiesvedībā. Autore šos principus izvēlējusies apskatīt, jo krimināltiesības ir publisko tiesību daļa, kura regulē attiecības starp indivīdu un valsti, kuru ietvaros indivīdam tiek piemērots valsts noteikts piespiedu līdzeklis – kriminālsods, kurš pēc pielietošanas kārtības starp tiesiskā valstī esošajiem tiesības aizsardzības līdzekļiem ieņem augstāko pakāpi, jo kriminālsodu piemēro valsts vārdā. Savukārt cietušajam kriminālprocesā tiek garantētas tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu, saņemot kompensāciju – mantisko un/vai morālo no vainīgās personas. Minētie principi vislielākajā mērā nodrošina apsūdzētā un cietušā tiesības uz taisnīgu tiesu, kā arī ir objektīvs cilvēktiesību garants. Krimināllietas iztiesāšanas tiešuma un mutiskuma princips ir tieši saistīti un nodrošina procesuālo pilnvaru līdzvērtības principu un tiesību uz aizstāvību principu. Nosauktie principi ir ar vairākām iespējamām atkāpēm, kad tos var neievērot. Autorei ir svarīgi noskaidrot, vai mūsdienās vēl pastāv principiem izvirzītais mērķis, vai tas ir aktuāls? Ja tas ir aktuāls, tad kā to modernizēt? Vai būtu jāmodernizē mērķis vai arī metodes tā sasniegšanai?

---

²⁶ Turpat, 78-79.lpp.

²⁷ Turpat.

²⁸ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 45.lpp.

1.1. Tiešuma princips

Kriminālprocesa likuma 449.panta 1.daļā ir noteikts, ka pirmās instances tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā.²⁹ Likuma „*Par tiesu varu*” 27.panta 1.daļā ir noteikts, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, pati pārbauda pierādījumus lietā.³⁰ Tiešuma princips ir tiesas tieša un nepastarpināta uztvere no rakstveida materiāla vai personas mutiski izteiktām ziņām par faktiem. Tiešuma princips simbolizē klātbūtni, kas nodrošina nepastarpināti tvert personas uzvedību un attieksmi. Tomēr nav aizliegts informāciju uztvert tieši no rakstiska formāta dokumentiem, arī tie ietver personas attieksmi, tā tikai ir izteikta citā formātā, kurā nav ietvertas emocijas un uzvedība. Tam, autoresprāt, nevajadzētu kavēt tiesas tiešu uztveri.

Lai izprastu principa būtību, svarīgi ir analizēt, ko nozīmē ar principu saistītie atslēgas vārdi, kuri norāda uz principa būtību un uz ko tas attiecas. Tiesa ir valsts iestāde vai amatpersona, kas īsteno tiesas varu, izlemjot vai izspriežot tieslietas.³¹ Principā ietvertā būtība pasaka, ka tiesai pierādījumi ir jāuztver tieši un tie jāpārbauda. Princips saka, ka pierādījumi jāuztver tiesai tieši, bet nenosaka, vai citām personām, kas piedalās tiesas sēdē, ir pienākums uztvert tieši. Piemēram, vai tiešu uztveri varētu attiecināt arī uz advokātiem vai prokuroriem, jo šīs personas tiesvedības laikā var mainīties. Vai tiešuma princips attiecas tikai uz tiesu?

Profesore Ārija Meikališa skaidro tiešuma principu: „Iztiesāšanas tiešums ir viena no patiesības noskaidrošanas garantijām. Lai būtu optimāla iespēja nodibināt patiesību, ir nepieciešama tāda procesuāla kārtība, kur tiesneši, tiesas piesēdētāji un tiesas sēdes dalībnieki visus pierādījumus var tvert tieši (redzēt, dzirdēt) no pirmavota.”³² Tiesas sēdes dalībnieks ir kriminālprocesa dalībnieks, kurš aicināts vai kuram saskaņā ar likumu ir jāpiedalās un kurš piedalās tiesas sēdē.³³ Ļoti līdzīgu skaidrojumu par tiešuma principu sniedz profesors Arturs Liede, pieminot arī terminu „tiesas sēdes dalībnieki”. Tas nozīmētu, ka pierādījumi jāuztver tieši ne tikai tiesai, bet arī pārējiem tiesas sēdes dalībniekiem, piemēram, prokuroram. *Kriminālprocesa* likuma 458.panta 4.daļā ir noteikts, ka prokurors, kas no jauna iestājies krimināllietā, var lūgt tiesu atkārtoti noklausīties liecinieka un cietušā liecības vai eksperta atzinumu, kā arī veikt citas procesuālās darbības. Likums nodrošina tiesības prokuroram, kas no paša sākuma nav bijis iesaistīts lietas iztiesāšanā, lūgt nodrošināt tiešuma principu, par ko

²⁹ Kriminālprocesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr. 74 (3232).

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016.gada 10.maijā]

³⁰ Likums „Par tiesu varu”. LR likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.

Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=62847> [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

³¹ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000.,175.lpp.

³² Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 44.lpp.

³³ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000.,176..lpp.

tiesai jāpieņem lēmums. *Kriminālprocesa* likuma 496.pantā ir noteikts, ka prokurors, cietušais, apsūdzētais un viņa aizstāvis var pieteikt tiesai lūgumus. Tiesa izlemj pieteikto lūgumu pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā un viņa aizstāvja viedokļa noklausīšanās. Noraidītos lūgumus persona tiesas sēdes gaitā var pieteikt atkārtoti, ja ir norādīti jauni apstākļi, kas iepriekš nebija zināmi. No tā izriet, ka obligāta tieša uztvere attiecas tikai uz tiesu, jo tikai tiesa var izlemt vai nodrošināt tiešu uztveri, vai nē. Tas nozīmē, ka tiesa ir tiesīga pieteikto lūgumu atteikt. Tiesai nav uzlikts pienākums apmierināt jebkuru lūgumu un nodrošināt lietas dalībniekiem tiešu uztveri.

Principa pamatā ir tieša uztvere. Tiešs ir tāds, kas izpaužas, iedarbojas, ir konstatējams bez kā cita starpniecības. Tāds, kura attieksmēs, saiknēs nepastāv kāda cita starpniecība.³⁴ Tas nozīmē, ka tiešums ir instruments, ar kuru ir paredzēts noskaidrot patiesību, tverot tieši, bez pastarpinājumiem, personas reakciju, attieksmi, uzvedību. Tas palīdz realizēt tiešuma principu, jo tiesa un tiesas sēdes dalībnieki redz, kā persona uzvedas gan runājot, gan klusējot. Arī tiesas sēdes dalībnieki ir svarīgi tiešuma principa izpausmē, jo viņi ir tie, kas nodrošina tiesas tiešu uztveri. Piemēram, pratināmās personas vietā nevar ierasties kāda cita persona un stāstīt informāciju, ko sniegusi persona, kura ir pirmavots. Situācijā, kurā persona ir atvasināts avots, nevis pirmavots, persona nevar izrādīt emocijas, attieksmi, ko vajadzētu uztvert tiesai. Tādu tiešu uztveri, kādu to nosaka princips, var nodrošināt pirmavots, kurš pats informāciju uztvēris tieši.

Termins „nepastarpināts” ir tiešas uztveres atslēgas vārds. Nepastarpināts ir tāds, kas uztverams tieši no pirmavota, neizmantojot starpniekiecības.³⁵ No tā izriet, ka personai ir jānodod ziņas par faktiem tiesai tieši, bez atvasinātiem avotiem. Uztvert nozīmē atveidot, analizēt apziņā, arī veidot apziņā izpratni par notiekošo, redzēto, dzirdēto.³⁶ Tiesai uztverto liecību vai citu pierādījumu ir jāspēj analizēt apziņā. Tiesai ir jāanalizē notikušais, kā tas ir noticis, kāpēc sekas ir tieši tādas. Tiesai ir jāizšķir patiesība no teiktā, vai sacītais ir iespējams saistībā ar citām ziņām, jāveido apziņā vīzija.

Tiesas tieša uztvere no rakstveida materiāla ir tiešuma principa izpausme. *Kriminālprocesa* likuma 135.pantā ir noteikts, ka par pierādījumu kriminālprocesā var būt dokuments, ja tas pierādīšanā izmantojams tikai sakarā ar tajā ietverto saturisko informāciju. Dokuments var saturēt ziņas par faktiem rakstveidā vai citā formā. Par dokumentiem

---

³⁴ Tezaurs. *Vārdu skaidrojums-tiešs*. [Internets] Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/tiešs> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī]

³⁵ Letonika. *Vārdu skaidrojums-nepastarpināts*. [Internets] Pieejams: <http://termini.letonika.lv/Term.aspx?tabindex=1&search=nepastarpin%C4%81ts&indefinition=False&subject=0&allak=False&language=0> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī]

³⁶ Tezaurs. *Vārdu skaidrojums-uztvert*. [Internets] Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/uztvert> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī]

pierādījuma nozīmē kriminālprocesā uzskatāmi arī datorizētās informācijas nesēji, ar skaņu un attēlu fiksējošiem tehniskiem līdzekļiem izdarīti ieraksti, kuros saturiski fiksēto informāciju var izmantot kā pierādījumus. Tiesai, lasot rakstveida materiālu, tas ir jāuztver tieši. Tieša uztvere no rakstveida materiāla veido tiesas analīzi apziņā. Piemēram, pušu noslēgts līgums - tiesa to redz un lasa, tādā veidā to tieši uztver. Tiesa redz, kas līgumā ir rakstīts un kāda tam nozīme. Minētajā situācijā nav nepieciešams pusēm mutiski izteikt līguma sastāvdaļas, jo tiesa tās var tieši izlasīt rakstiskā dokumentā, jo no līguma punktiem, autoresprāt, nav jāuztver kāda pušu nozīmīga attieksme, kuru nevarētu izteikt rakstiski.

Mutiska izteikšanās ir mutiskuma principa izpausme, kas ir viens no tiešuma principa nodrošinājuma veidiem. Persona mutiski pauž savu nostāju, viedokli par lietu, ko tiesa uztver tieši. Mutiski persona dabiski pauž savu attieksmi, uzvedību, reakciju pret notiekošo. Tāpēc tiesai ir viegli uztvert sacīto, jo tajā brīdī tiesai darbojas vairākas maņas vienlaicīgi, tā redz un dzird, kas palīdz efektīvāk nonākt pie taisnīgā atrisinājuma.

Ziņas par faktiem, ko persona sniedz mutiski vai rakstiski, ir tās, kas nonāk pie tiesas tiešā uztverē, līdz ar to dodot iespēju veikt faktu analīzi. Fakts ir reāls notikums, reālas īstenības parādība, tas ko apraksta ar patiesu apgalvojuma teikumu. Fakts ir arī zināšanas, kuru patiesums ir pierādīts.³⁷ Tiesai, uztverot tieši ziņas par faktiem tieši, ir jāprot atšķirt, vai tās ir par konkrēto faktu, vai ziņas ir patiesas, vai ziņās ir iekļauts viss, kas personai bijis zināms. Autoresprāt, lai tiesa atšķirtu iespējamu noklusēšanu vai nepatiesu ziņu sniegšanu, vieglāk ir šīs ziņas tvert tieši mutvārdos, nevis rakstiski. Jo svarīga ir personas attieksme, uzvedība. Rakstiskā formātā sniegtās ziņas ir bez emocijām, katrs vārds var izklausīties citādāk, nekā mutiski izteikts. Tomēr tas nenozīmē, ka tiešuma principam vienmēr ir vajadzīgs mutvārdu process kā nodrošinājums.

Tiešuma principam kriminālprocesā ir ierobežota nozīme, jo tas attiecas tikai uz krimināllietas izskatīšanu pirmās instances tiesā.³⁸ *Kriminālprocesa* likumā tiešuma principa obligāts nodrošinājums ir noteikts tikai pirmajā instancē, bet likumā „*Par tiesu varu*” principa nodrošinājums noteikts gan pirmajā, gan apelācijas instances tiesā. Kāpēc Kriminālprocesa likumā ir ietverta tikai pirmās instances tiesa? Analizējot principu, autore secinājusi, ka tiešuma princips aprobežojas ar pierādījumu uztveri tiesas izmeklēšanas laikā. Tātad - princips ir aktuāls tiesā, kura lietu izskata pēc būtības. Latvijā lietu pēc būtības skata pirmā un apelācijas instances tiesa. Kasācijas instances tiesa neizspriež lietu pēc būtības, tās kompetencē nav lietas faktisko apstākļu noskaidrošana, pierādījumu pārbaude un vērtēšana. Kasācijas instance pārbauda pārsūdzētā sprieduma atbilstību materiālo un procesuālo tiesību

³⁷ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000., 54. lpp.

³⁸ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 99. lpp.

normām un taisa secinājumus, pamatojoties uz lietā esošajiem materiāliem.³⁹ Tātad tiesas tiesa uztvere kasācijas instances tiesā būtībā nenotiek. Tomēr paliek neatbildēts jautājums – kāpēc *Kriminālprocesa* likumā nav ietverta apelācijas instance? Likums „*Par tiesu varu*” nosaka vispārējos noteikumus, kuri attiecas uz visiem procesiem, proti, arī uz civilprocesu un administratīvo procesu. *Civilprocesa* likuma 15.panta 1.daļā ir noteikts, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa, izskatot civillietu, pati pārbauda pierādījumus lietā.⁴⁰ *Administratīvā procesa* likuma 112.panta 1.daļā ir noteikts, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa pati pārbauda pierādījumus lietā.⁴¹ Autore uzskata, ka arī *Kriminālprocesa* likumā pareizāk būtu iekļaut apelācijas instances tiesu, jo kriminālprocesā apelācijas instance arī tieši pārbauda pierādījumus lietā. No likuma redakcijas var noprast, ka apelācijas instances tiesa pati tieši nepārbauda pierādījumus lietā. *Kriminālprocesa* likuma 449.panta 1.daļu vajadzētu papildināt ar „apelāciju” un izteikt šādā redakcijā: „Pirmās un apelācijas instances tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā.”

No visa izriet, ka tiešums sekmē patiesības noskaidrošanu, tiesai tieši tverot tiesas sēdē notiekošo, kā arī analizējot jau iepriekš lasītos pierādījumus lietā. Piemēram, liecinieki, kuri nopratināti iepriekš, ir jāaicina uz tiesas sēdi atkārtotai liecināšanai, jo tiesa nedrīkst aprobežoties ar lietā esošajām rakstveida liecībām. Ikviens liecinieks, kura liecībai var būt nozīme, tiesas sēdē jānopratina tieši, fiksējot viņa liecību tiesas sēdes protokolā.⁴² Mūsdienās jau gan ne vienmēr, ja tiesas sēde tiek ierakstīta audio. Autoresprāt, pastāv situācija, kuru varētu procesuālās ekonomijas interesēs pilnveidot. Proti, ja liecinieks, kurš jau ir pratināts, atkal ir jānopratina tieši tiesas sēdē un liecība atkal jāfiksē rakstiskā veidā - protokolā, tad diskutējams jautājums - vai tās nav liekas darbības? Pie atkārtotas pratināšanas, liecinieks varētu paust ziņas tajā daļā un par tiem faktiem, kuri ir mainījušies, bet pārējās ziņas par faktiem varētu nolasīt liecinieka klātbūtnē. Procesuālā ekonomija ir tajā, ka ietaupītos laiks, kurā liecinieks gari un plaši ir tiesīgs atkārtot liecību. Tādā gadījumā, liecinieks apstiprinātu sevī teikto, savukārt laiks, kas paredzēts atkārtotai liecībai, tiktu ietaupīts. Tas, protams, būtu pie nosacījuma, ja lietas dalībniekiem nebūtu iebildumu pret šādu kārtību.

Vai tiešuma principa efektīva realizācija notiek, kad tiesa tieši dzird, tieši redz personas teikto kopā ar emocijām? Tiešuma principu var realizēt arī lasot. Lietā jau pratināta liecinieka liecību tiesā drīkst nolasīt tikai likumā stingri noteiktos gadījumos.

---

³⁹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. *Tiesvedība*. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesvediba/tiesas-process-augstakaja-tiesa/kasacijas-instance/> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

⁴⁰ Civilprocesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, Nr. 326/330. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2016.gada 10.maijā]

⁴¹ Administratīvā procesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr. 164 (2551). Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 2016.gada 11.maijā]

⁴² Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 99.lpp.

Kriminālprocesa likuma 501.pantā ir noteikts, ka jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību var nolasīt vai atskaņot tiesā, ja: ir svarīgas pretrunas starp šīm liecībām un tām, kas dotas tiesā; liecības sniedzējs ir aizmirsis kādus lietas apstākļus; liecības sniedzējs nav klāt tiesas sēdē tāda iemesla dēļ, kas izslēdz iespēju ierasties tiesā; liecības sniedzējs izvairās no ierašanās tiesā vai atsakās liecināt; tiesa piekrīt psihologa norādījumam, ka šā likuma 152.panta ceturtajā daļā minētās personas nevar tikt nopratinātas tiesas sēdē vai nopratinātas ar psihologa starpniecību; liecību ir sniegusi persona, kurai bija tiesības neliecināt. Normatīvais regulējums būtiski norāda uz mutiskuma principa izpausmi, bet autore vēlas to apskatīt no tiešuma principa realizācijas puses. Regulējumā ir iekļauti vairāki nosacījumi, kad liecinieka liecību drīkst nolasīt, proti, izpildīt tiešuma principu – lasot, dzirdot.

Autore vēlas vērst uzmanību uz tiešuma principa būtību. Tiešuma princips ir unikāls ar tā plašo pielietojumu.

Secīgi tiks apskatīts katrs nosacījums. Pirmais nosacījums, ja ir svarīgas pretrunas starp liecībām. Pretruna ir nesakrītība starp apgalvojumiem lietā, vai starp apgalvojumiem dokumentos un pierādījumos, kas iesniegti pierādīšanai tiesā.⁴³ Piemēram, persona agrāk ir sniegusi liecību par faktiem un tiek izsaukta uz tiesas sēdi liecināt vēlreiz, kad starp senāk sniegto un tagadējo liecību ir saskatāmas zināmas pretrunas. Tādā situācijā tiesnesis nolemj senāko liecību nolasīt un par pretrunām tieši jautāt pašai personai, kas liecinājusi, lai kļiedētu šaubas par liecības ticamību. Minētajā situācijā tiešuma princips darbojas kopā ar mutiskuma principu, sekmējot tiesas tiešu uztveri, kad liecinieks skaidro pretrunas starp liecībām. Tomēr tas nenozīmē, ka tiešuma princips nerealizētos viens, mutiskums ir kā privilēģija. Principu kopīgā piemērošanā ir iespēja novērot liecinieka uzvedību. Piemēram, vai liecinieks satraucas, kad tiesa pamanījusi nevēlamās pretrunas, vai tieši pretēji, liecinieks ir mierīgs un aktīvi skaidro situāciju, kāpēc radušās pretrunas, un kā to izskaidrot. Minētajam piemēram ar tiešuma principu saistība ir situācijā, kas ilustrē, ka tiešuma princips ir plašāks, to realizēt var dažādos veidos.

Otrais nosacījums, liecības sniedzējs aizmirsis kādus lietas apstākļus. Apstākļi ir faktors, kas pastāv līdzās citai parādībai vai faktam un kam ir noteikts sakars ar to.⁴⁴ Liecinieks, atkārtoti liecinot, aizmirsis nozīmīgu apstākli, kas būtībā var mainīt liecības nozīmi. Lai nozīmīgo apstākli atgādinātu, tiesa nolasa liecību. Turklāt tiesai ir iespēja pārbaudīt, vai liecinieks norādīto apstākli vispār ir sapratis un zinājis, vai saprot tagad, vai

---

⁴³ Elizabeth A. Martin. *Oxford Dictionary of Law*. Oxford University Press, 2002., 523.lpp.

⁴⁴ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000., 17.lpp.

tomēr liecinieks kaut ko noklusē. Tiešuma princips kā garantija patiesības noskaidrošanai, kad liecība tiek sniegta mutvārdos.

Trešais nosacījums, liecības sniedzējs nav klāt tiesas sēdē tāda iemesla dēļ, kas izslēdz iespēju ierasties tiesā. Autoresprāt, nosacījumā skaidri ir izteikta tā būtība. Piemēram, persona nevar ierasties uz tiesas sēdi, jo tai ir veselības problēmas vai tā atrodas ārzemēs, tad tiesai senāk sniegtā liecība jānolasa, nodrošinot lietas dalībniekiem iespēju to dzirdēt tiesas sēdē un pārliecināties par tās saturu. Autoresprāt, šeit ilustrējas situācija, kad tiešuma princips tiek realizēts caur rakstveida materiālu. Liecība tiesas sēdē ir jānolasa skaļi, lai nodrošinātu mutiskuma principu lietas dalībniekiem. Tiesa lasot liecību, kas ir fiksēta rakstiski, to spēj uztvert tieši no dokumenta tāpat kā no personas teiktā, kas, savukārt, sekmē liecības analīzi tiesneša apziņā. Arī lietas dalībnieki liecību dzird tieši tiesas sēdē.

Ceturtais nosacījums, ja liecības sniedzējs izvairās no ierašanās tiesā vai atsakās liecināt. Tiesai jāiztiek ar to liecību, kura ir tiesas rīcībā un tā jānolasa. Minētajā situācijā tiesa nevarēs noskaidrot, vai liecībā pastāv nepatiesas ziņas, sagrozītas ziņas par faktiem, jo persona izvairās vai atsakās atkārtoti liecināt, kas var radīt šaubas par pašu liecību. Tiesai tieša uztvere jārealizē caur rakstveida materiālu. Tiesai objektīvi jāizvērtē izvairīšanās no atkārtotas liecību sniegšanas un saistība ar esošo liecību. Tajā pašā laikā tiešumu nodrošina arī lietas dalībniekiem.

Piektais nosacījums, ja tiesa piekrīt psihologa norādījumam, ka *Kriminālprocesa* likuma 152.panta 4.daļā, minētās personas nevar tikt nopratinātas tiesas sēdē vai nopratinātas ar psihologa starpniecību. *Kriminālprocesa* likuma 152.panta 4.daļa regulē situāciju par četrpadsmit gadu vecumu nesasniegušām personām, kuras atzītas par cietušo no vardarbības, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma par dzimumneaizskaramību un tikumību. Sprotams, ka minētajā situācijā ir izvērtēts, kas ir svarīgāks. Svarīgākas ir bērna tiesības uz drošību, aizsardzību, vidi, kurā nejūtas apdraudēts. Tomēr, ja tiesa uzskata, ka bērnam ir atkārtoti jāliecina, tad tiesai ir tiesības pieņemt šādu lēmumu. Tā noteikti ir situācija, kurā ir izveidojušās šaubas par notikušajiem faktiem un vajag bērna apliecinājumu. Autore uzskata, ka minētajā situācijā ir jāizmanto tiešuma principa dotās iespējas, proti, tiesai ir nepieciešams iztikt ar rakstveida materiālu. Rakstveida materiālu ir jāprot analizēt, tvert tieši un izšķirt svarīgo no ne tik svarīgā. Autoresprāt, šādā situācijā ir nepieņemami likt bērnam ciest, proti, atcerēties notikušo.

Sestais nosacījums, ja liecību ir sniegusi persona, kurai bija tiesības neliecināt. Tāad liecību ir sniedzis, piemēram, apsūdzētā ģimenes loceklis. Tiesa liecību izmanto kā jebkuru citu liecību, vajadzības gadījumā to nolasot attiecīgajā brīdī, ja tā var atklāt būtisku faktu. Normatīvais regulējums nodrošina lietas dalībniekiem tiešuma principu, jo tiesa lasa minētās

liecības un lietas dalībnieki dzird, analizē un saprot liecības būtību. Tiesas lasījums, kas notiek mutvārdos, realizē tiešuma principa izpildi. Jāpiebilst, ka, autoresprāt, norma ir tiešuma principa nodrošinājums, jo uzskatāmi nodrošina tiesas tiešu uztveri arī tad, kad ierasto procedūru nav iespējams veikt. Turklāt, autoresprāt, vārdu “tieši” konkrētā normā ir jāsaprot ar to, ka liecības tiek nolasītas tiesas sēdē, tieši esot klāt, tās analizējot un redzot. Minētās situācijas atspoguļo atkāpes no tiešuma principa ierastās procedūras. Autores mērķis ir pasniegt tiešuma principu tā, lai varētu pierādīt, ka tā realizācija notiek dažādos veidos, ne tikai likumā noteiktos.

Autoresprāt, tiešums realizējas visu iztiesāšanas laiku, tam nav vajadzīgs mutiskuma princips, lai tas darbotos, tas darbojas patstāvīgi. Līdzīgi ir ar citiem pierādījumu avotiem un pierādīšanas līdzekļiem – cietušā liecībām, apsūdzētā liecībām, eksperta atzinumu. Arī to pārbaudīšana un novērtēšana tiesas sēdē jāizdara tieši. Tiesai ir tieši jāiepazīstas ar lietiskajiem pierādījumiem, tāpēc tie tiek nogādāti tiesas sēdē. Tāpat kā liecinieka liecības tiešajā pārbaudē, arī attieksmē uz lietiskajiem pierādījumiem pieļaujama atkāpe no standarta tiešuma principa piemērošanas tad, kad tā ievērošana kļūtu par iztiesāšanas šķērslī. Piemēram, kad lietiskos pierādījumus to apjoma un rakstura dēļ nav iespējams nogādāt sēžu zālē (liela apjoma nozieguma objekti, satiksmes un transporta līdzekļi, kas figurē kā nozieguma rīki, un tamlīdzīgi).⁴⁵ Šādos gadījumos parasti ir foto vai video, kas ir pielikums pie protokola. Tas nodrošina iespēju pierādījumus tieši redzēt un uztvert. Minētajā situācijā iespējams ievērot nestandarta procedūru un tiešuma principu realizēt, nolasot tiesas sēdē attiecīgā lietiskā pierādījuma apskates protokolu. Tomēr, ja ir iespējams apskatīt foto vai video, kas atspoguļo priekšmetu vai vietu, tad par tiešuma principa atkāpi šajā situācijā nav diskusiju.

Tātad, ja tiešuma principa ievērošana tiek apgrūtināta, tad iedarbojas cits princips, šajā gadījumā mutiskuma princips. Mutiskuma un tiešuma princips viens otru papildina un neaprobežo personas tiesības. Neaprobežo tiesības tādā ziņā, ka kādas darbības nerealizēšanās aizstāj cita darbība, kas mēģina sasniegt līdzīgu mērķi.

Tiešuma principa pareizai izpratnei jāņem vērā, ka tas saistāms tikai ar pierādījumu izmeklēšanu tiesas sēdē. Tiesas sastāva un tiesas sēdes dalībnieku tiešais kontakts iespējams tikai ar pierādījumu avotiem (liecinieks, cietušais, eksperts un tamlīdzīgi) un ar pierādīšanas līdzekļiem (liecinieka liecība, cietušā liecība eksperta atzinums un tā tālāk).⁴⁶

Tomēr pašu pierādāmo faktu tieša uztvere nav iespējama. Nozieguma notikums un arī fakti, ar kuru palīdzību tas konstatējams, pieder pagātnei. Tiesas sēdē klātesošie tieši tvert var nevis pašus pierādāmos faktus, bet tikai ziņas par tiem, kas tiek iegūtas no pierādījumu

---

⁴⁵ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 100.lpp.

⁴⁶ Turpat.

avotiem, piemēram, liecinieka vai cietušā stāstījuma par redzēto un dzirdēto, un atbildes uz jautājumiem.⁴⁷ Noziedzīga nodarījuma notikuma faktu tieša uztvere nav iespējama, jo faktu uztvert tieši iespējams ir tikai tad, ja šī fakta norises brīdī persona ir klāt. Tā ir tieša fakta uztvere, piemēram, liecinieks, kas sniedz ziņas par faktu, iespējams ir vienīgais, kas šo faktu ir uztvēris tieši. Ja kāds fakts ir fiksēts attēlā (foto, video), arī šo attēlu persona uztver tieši. Diskutējams būtu, vai tas nozīmē, ka persona tieši uztver šo faktu? Noteikti, ka atbilde ir apstiprinoša, jo arī liecinieku liecību uztver tieši.

Tiešums attiecas uz uztveri, bet pierādījumi satur ziņas par pagātnes faktiem. Tieši tāpēc, tiešuma principa standarta ievērošana prasa liecinieka vai cietušā klātbūtni, jo tikai vērojot liecinātāju pašu, viņa izturēšanos un atbilžu veidu, pārbaudot viņa liecības jautājumu „krustugunīs”, salīdzinot tās ar citiem pierādījumiem, var ar pietiekamu pamatojumu spriest par pierādījuma avota (liecinieka) ticamību un par to, kāda nozīme lietā var būt tām ziņām, kas no šā avota iegūtas.⁴⁸

Mūsdienās ar klātbūtni varētu saprast arī video konferenci. Piemēram, *Kriminālprocesa* likuma 140.panta 1., 2., 2¹.daļā ir noteikts, ka procesa virzītājs procesuālo darbību var veikt, izmantojot tehniskos līdzekļus (telefonkonference, videokonference), ja to prasa kriminālprocesa intereses. Procesuālās darbības gaitā, izmantojot tehniskos līdzekļus, jānodrošina, lai dažādās telpās vai ēkās esošie procesa virzītājs un personas, kuras piedalās procesuālajā darbībā, cits citu varētu dzirdēt telefonkonferences laikā, kā arī dzirdēt un redzēt — videokonferences laikā. Procesuālās darbības pilnvaro vai uzdod otrā procesuālās darbības norises vietā esošās iestādes vadītājam pilnvarot personu, kura nodrošinās procesuālās darbības norisi savā atrašanās vietā. Tas garantētu, ka tieši uztveramā informācija ir „tiešā kontaktā” un, ka tā nav fikcija (viltojums). Autore uzskata, ka mūsdienu izpratnei ir jāpapildina termins „klātbūtne”, kas ietverts tiešuma principa būtībā.

No tiešuma principa izriet, ka tiesai iespēju robežās jāizmanto nevis atvasinātie, bet sākotnējie pierādījumi, proti, ziņas par pierādāmiem faktiem jāsaņem tieši no šo ziņu pirmavotiem (lieciniekiem, cietušajiem, ekspertiem, „oriģināldokumentiem” un citiem). Ar šo ziņu iegūšanu no „otrajām rokām” vai dokumentu norakstiem, var aprobežoties tikai tad, ja pirmavots nav pieejams vai ir zudis.⁴⁹

Šis princips izslēdz iespēju kriminālspriedumā vai tiesu debatēs atsaukties uz lietas materiāliem, kas nav tieši izskatīti tiesas izmeklēšanā.⁵⁰ Diskutējams ir, vai var izmantot lietas materiālu, kas ar likumā pieļautu atkāpi nav izskatīts tieši, bet tas ir apskatīts iespēju robežās?

---

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Turpat, 100-101.lpp.

⁴⁹ Turpat, 101.lpp.

⁵⁰ Turpat.

Piemēram, tiesai ir tikai rakstveida liecinieka liecība, jo liecinieks atteicies atkārtoti liecību sniegt. Tad tiesai ir jāiztiek ar rakstveida liecību un tieša uztvere jāveido caur to, atkāpjoties no ierastās procedūras. Minētajā situācijā tiesai jāiztiek bez „klātbūtnes” elementa. Pirmkārt, tiesai ir jādara viss iespējamais, lai nonāktu pie taisnīga nolēmuma. Otrkārt, likums pieļauj atkāpi izvērtējot dzīves situāciju daudzveidību, tāpēc atkāpei ir jābūt pieļaujamai un lietas materiāliem jābūt pārbaudītiem iespēju robežās, piemēram, ievērojot mutiskuma principu, it īpaši, ja tie ir svarīgi un nozīmīgi. Tad spriedumā vai tiesu debatēs vajadzētu ļaut atsaukties uz šādiem lietas materiāliem, jo tie var būt izšķiroši, lietas iztiesāšanai nozīmīgi. Piemēram, autores minētā rakstveida liecība. Likumā varētu ietvert situāciju, kurā ir atklāti būtiski lietas apstākļi, bet tiesa pierādījumus nav pārbaudījusi tiesas sēdē. Šādā situācijā varētu atļaut tiesai izmantot pierādījumus.

Tiešums nodrošina, ka pierādījumi lietā tiesas sēdē tiek pārbaudīti tieši un tādā veidā tiek izslēgtas šaubas. Tiešums ir redze, dzirde, klātbūtne, pirmavots. Tiešums ir arī videokonference, dokumenti, foto. Tiešuma princips aprobežojas ar pierādījumu uztveri tiesas izmeklēšanas laikā. Būtiski ir nošķirt tiešuma principu no mutiskuma principa, saprotot, ka mutiskuma princips ir viens no tiešuma principa garantijas veidiem. Tiešuma princips sekmē pēc iespējas efektīvāku patiesības noskaidrošanu.

1.2. Mutiskuma princips

Kriminālprocesa likuma 449.panta 2.daļā ir noteikts, ka tiesas sēdē personas liecības sniedz mutvārdos. Likuma „*Par tiesu varu*” 27.pantā ir noteikts, ka uz tiesu uzaicinātās personas liecības un paskaidrojumus dod mutiski. Visi izpētāmie materiāli un dokumenti tiesas sēdē tiek nolasīti un apspriesti mutiski.

Mutiskums ir princips tiesvedībā, kas nosaka, ka visām uz tiesu aicinātām personām liecības vai paskaidrojumi jāsniedz mutiski, par pētāmajiem materiāliem un dokumentiem ir jāpaziņo un viss jāapspriež mutiski.⁵¹ “Mutiskuma princips liek uzsvāru uz mutvārdu procesu tiesā.”⁵²

Intervijā ar Kuldīgas rajona tiesas tiesnesi Lienu Jansonī (turpmāk – tiesnese), autore analizēja praktizējošas tiesneses viedokli. Tiesnese skaidro, ka nodrošinot mutiskumu, indivīdam tiek garantētas tiesības mutiski sniegt liecības, skaidrot savus iebildumus, izteikt savu viedokli, jo neapšaubot, ka viena cilvēku grupa labāk runā, cita labāk raksta, mutiskums

⁵¹ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000., 114.lpp.

⁵² Research degree thesis. *On the Principle of Directness and Verbalism in Criminal Procedure*. [Internets]

Pieejams: <http://www.research-degree-thesis.com/law/litigation-law-judiciary/1031887.html> [aplūkots 2016.gada 17.martā]

garantē indivīdam plašāku tiesību realizācijas iespēju. Mutiski veicot pierādījumu pārbaudi, indivīdam ir vieglāk uztvert pierādījumus. Personai tiek pilnībā garantēts, ka tiesa ar pierādījumiem iepazīstas un indivīds tiek uzklauts. Personai ir garantētas tiesības tieši piedalīties pierādījumu pārbaudē (aplūkot rakstveida pierādījumus, uzdot jautājumus lieciniekiem, ekspertiem).

Principa nosaukumā ir ietverta galvenā principa būtība. Mutiskuma princips citādi nav realizējams, kā tikai mutvārdos izklāstot savu nostāju tiesas sēdē. Personai ar principu tiek piešķirta iespēja saviem vārdiem izteikties, aizstāvēt savu viedokli un taisnību.

Pastāv viedoklis, ka mutiskums sekmē iztiesāšanas ātrumu, tomēr mutiskums ir saistīts ar dokumentāciju, jo viss iztiesāšanas laikā teiktais tiek procesuāli dokumentēts tiesas sēdes protokolā.⁵³ Kā arī visiem procesa dalībnieku jautājumiem, atbildēm, paskaidrojumiem, lūgumiem, iesniegumiem, visiem tiesību un pienākumu īstenojumiem jānotiek mutiski, neatkarīgi no tā, ka tie var būt dokumentēti arī rakstveidā un tiek atspoguļoti arī tiesas sēdes protokolā.⁵⁴ Autoresprāt, tas apgrūtina tiesas darbinieku darbu, jo tiem ir jāraksta protokolā katrs vārds. Savukārt, ja persona sniedz liecību rakstiski, tad ir tikai viens dokuments, kas fiksē personas iesniegto liecību un tiek veikta atzīme par to, ka dokuments pastāv un ir nodots tiesai. Var šķist, ka mutiski sniegta liecība ekonomēs procesa laiku. Autoresprāt, tas nav viennozīmīgi, jo mutiski sniegtu liecību klausīties var būt laikietilpīgāk. Personas, kuras nāk uz tiesu ir dažādas. Citas nāk nopietnu apsvērumu dēļ, aizstāvēt savas tiesības, citas uz tiesu nāk, jo tā ir vienīgā vieta, kur būs iespējams „izrunāties”.

Tomēr mutiski sniegta liecība ir efektīvāka nekā rakstiska, jo mutiskums sekmē izteiksmi un emocijas, ko nav iespējams konstatēt rakstveida materiālā. Piemēram, viens no mutiskuma principa mērķiem ir patiesības noskaidrošana, pieņemot, ka viss efektīvākais veids, kā nonākt pie patiesības, ir uzklaut personu, kura mutiski pauž savu taisnību un viedokli. Tieši tad, ir iespējams novērot personas uzvedību un attieksmi pret sacīto. Ja ir iespējams personai uzdot jautājumus, un uz jautājumiem saņemt atbildes, ko principā nodrošina mutiskuma principa ievērošana. Veidojot dialogu, nonākt pie patiesības, kā arī taisnīga lietas risinājuma ir vieglāk. “Ikvienai lietai ir vismaz divas puses, tāpēc patiesību par lietu var uzzināt, ja to aplūko no visām pusēm. Vienpusējs skatījums vēl nav patiesība, bet tikai viens no viedokļiem. Tāpēc, lai nonāktu pie patiesības, ir jāpanāk saprašanās, atšķirīgos viedokļos apvienojot vai pārveidojot kopīgā izpratnē. Šim nolūkam kalpo uz saprašanos

---

⁵³ Turpat.

⁵⁴ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 102.lpp.

vērsta saruna jeb dialogs. Patiesība nedzimst viena cilvēka galvā, bet gan tādu cilvēku vidū, kuri to kopīgi meklē dialogā.”⁵⁵

„Dialogu kā uz saprašanas vērstu sarunu raksturojis filozofs Deivids Boms (David Bohm, 1917-1992). Vārdam “dialogs” viņš piešķir citādāku nozīmi nekā parasti. Vārds “dialogs” cēlies no grieķu valodas vārda “*dialogos*”. “*Logos*” nozīmē “vārds”, bet “*dia*” nozīmē caur, nevis “*divi*”. Tādējādi dialogs ir vārdu jeb domu plūsma, kura plūst caur mums un starp mums. No šādas domu plūsmas var rasties jauna izpratne – kaut kas nebijis un radošs. Taču, lai radītu ko jaunu, cilvēkiem jābūt atvērtiem. Viņiem jāvēlas noskaidrot patiesība un vajadzības gadījumā jāspēj atnest savs viedoklis. Panākt šādu atvērtību ir ļoti grūti. Cilvēki identificējas ar savu viedokli un viedokļa apšaubīšanu uztver kā apdraudējumu. Šī iemesla dēļ viedokļi tiek aizstāvēti. Tomēr dialoga mērķis nav apmainīties ar viedokļiem vai uzvarēt viedokļu cīņā. Mērķis ir atlikt viedokļus malā un palūkoties uz tiem, ļaujot atklāties patiesībai.”⁵⁶

Tātad, vai mērķis aktuāls arī mūsdienās? Kura persona, dodoties uz tiesu, nav ieinteresēta patiesības noskaidrošanā? Tāda persona varētu būt apsūdzētais, kurš ir vainīgs, taču šoreiz uzmanība vērsta uz taisnīgumu. Tāpēc autore pieņem, ka patiesības noskaidrošanas mērķis mutiskuma principam ir viens no principa elementiem, un tas būs aktuāls vienmēr. Bet, vai mērķi nav iespējams sasniegt, samazinot mutiskuma principa robežas? Vai ir iespējams no tā pilnībā atteikties? Persona, kura augusi tehnoloģiju laikmetā un attīstījies tam līdzī, būdama pakļauta dažādām ierīcēm, komunicējot tikai caur tām, nonāk pie strīda, kas izšķirams tiesas ceļā. Persona nevēlas sniegt nekādu mutvārdu paskaidrojumus vai veidot dialogus strīda norisināšanai, jo tehnoloģiju laikmeta personām izveidotais process, varētu šķīst lieka laika tērēšana. Tāpēc persona izvēlētos alternatīvu mutvārdu procesam.

Alternatīva mutvārdu procesam ir rakstveida process. Vai personai tiek dota izvēles brīvība pirmās instances tiesā izvēlēties, kādā kārtībā izskatīt lietu? Lēmumu par rakstveida procesu pieņem tiesnesis, bet tas ir konkrētos, likumā noteiktos gadījumos. Piemēram, *Kriminālprocesa* likuma 540¹.panta 1.daļā ir noteikts, ka krimināllietas iztiesāšana rakstveidā vienošanās procesā var notikt, kad tiesnesis pieņem lēmumu par lietas iztiesāšanu rakstveida procesā. Tātad pirmkārt, persona pati to neizlemj, otrkārt, rakstveida procesa iespējamība pirmās instances tiesā pastāv pie konkrēta nosacījuma, ja tas ir vienošanās process. Tomēr jāņem vērā, ka parasta iztiesāšana rakstveida procesā varētu būt sarežģīta, jo starp personām

---

⁵⁵ Bārdiņš G. *Dialoga loma tiesas spriešanā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016., 6-7.lpp.

⁵⁶ Turpat.

pastāv strīds, kas ir jāatrisina. Nav instrumenta, kas sekmīgi rakstveida procesā varētu virzīt šādu lietu.

Vai tamlīdzīgs instruments mūsdienu kriminālprocesā nav ieviests, jo ir mutiskuma princips? Šāda instrumenta ieviešana varētu būt ļoti sarežģīta, kas prasītu nopietnu Kriminālprocesa likuma pārstrādi. Jāņem vērā fakts, ka sabiedrības domāšana virzās uz priekšu un arī likumiem ir jāvirzās uz priekšu, lai tie sabiedrībā varētu funkcionēt. Autoresprāt, tuvā nākotnē personas varētu neizprast, kāpēc ir vajadzīgs mutvārdu process, ar ko tas ir nozīmīgs. Lai arī kā negribētos atzīt, tomēr mūsdienās parasta komunikācija, proti, mutvārdu sazināšanās starp divām personām zūd, jo ir alternatīva - tehnoloģijas.

Tomēr pastāv nozīmīgi argumenti mutiskai iztiesāšanas darbību izpaušmei. Pirmkārt, tā nodrošina tiešuma principa īstenošanu, bez mutiskas procedūras nebūtu iespējama tieša tiesas sēdes dalībnieku sazināšanās, tieša pierādījumu pārbaude.⁵⁷ Taču tas nav viennozīmīgi, jo tiešu sazināšanos var realizēt rakstveidā vai iztiekot bez mutvārdu procesa parastā izpratnē. Piemēram, lasot dokumentus, skatoties foto vai video, persona arī tad tver tieši redzēto un lasīto. Fotografija, autoresprāt, efektīvāk realizē tiešuma principu, jo tas tieši parāda, kas ir noticis, vai kurš ir bijis klāt, vai tā persona to izdarīja, vai nē. Savukārt, personu teiktajam ne vienmēr ir taisnība, katrs spēj sagrozīt faktus vai aizmirst svarīgas detaļas, kas norisinājušās, vai izdomāt, ka konkrēto faktu tiesai neatklās.

Otrkārt, tas sekmējot iztiesāšanas ātrumu.⁵⁸ Šim viedoklim autore gan pilnībā nepiekrīt, jo ne vienmēr efektīvākais veids ir ļaut personai izteikties. Svarīgi ir nošķirt situācijas, kurās ir nepieciešams mutvārdu process kā efektīvs instruments un, kurās situācijās tas ir lieks.

Treškārt, vienīgi tad, ja iztiesāšanas procedūra ir mutiska, to tieši var uztvert, tai var sekot un tiesvedības rezultātus var novērtēt visi klātesošie. Tikai mutiska iztiesāšana var panākt tūlītēju profilaktisko ietekmi sabiedrībā. Reizē tā ir viena no spēcīgākajām tiesvedības demokrātisma un tiesas autoritātes nostiprināšanas garantijām.⁵⁹ Turklāt mutiskums ir obligāts veids kādā procesa dalībnieki sazinās savā starpā.⁶⁰

No tā izriet, ka mutvārdu procesam it kā neformāli ir piešķirta augstāka ticamība. Tas nodrošina augstāku ticamību tiesas spriedumam, jo visi var dzirdēt visu un būtu jādzird, kā arī visi zina, ka spriedums drīkst balstīties tikai uz tiesas zālē dzirdēto. Kā to nosaka *Kriminālprocesa* likuma 512.panta 2.daļa, kurā ir noteikts, ka tiesa spriedumu pamato ar pierādījumiem, kuri pārbaudīti tiesas sēdē un rakstveida pierādījumiem un dokumentiem, kuri

---

⁵⁷ Liede A. *Kriminālprocess un tiesu pierādījumi*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010., 102.lpp.

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Turpat.

⁶⁰ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997., 44.lpp.

norādīti lēmumā ar krimināllietas nodošanu tiesai vai ar pierādījumiem, kurus saskaņā ar likumā noteikto nav nepieciešams pārbaudīt. *Kriminālprocesa* likuma 125.pantā ir noteikts, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāmi šādi apstākļi, ja vien kriminālprocesa gaitā netiek pierādīts pretējais: vispārzināmi fakti, ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu citā kriminālprocesā konstatēti fakti, kā arī citi likumā uzskaitītie apstākļi. Tā ir sava veida „tautas kontrole” pār tiesas taisnīgumu. Spriedumā nevar parādīties kaut kas svešs vai pazust kas būtisks. Ja tas tā būtu, procesa klausītājs varētu teikt, ka tiesa nav godīga, jo tā acīmredzami ir rīkojusies pret likumu. Ja iztiesāšanā nav mutvārdu procesa, argumentācija ir noslēpta, lietas materiālus pārzina tikai tiesa, apsūdzība, aizstāvība, cietušais.

Autore vēlas vērst uzmanību uz ticamību mutiski izteiktām ziņām. Gandrīz visā literatūrā, ko pētījusi autore, tiek runāts par to, ka mutiskums sekmē taisnīgu iznākumu, patiesības noskaidrošanu, jo pastāv emocionālais moments – attieksme, uzvedība. Tas nav viennozīmīgi, jo tik pat ticams avots varētu būt, piemēram, video ieraksts, ko tiesnesis var tvert tieši, bez mutiskā elementa. Tiesai ir jāuzticas, ka persona tiesas priekšā nemelo, jo par nepatiesu liecību sniegšanu iestājas zināma atbildība, kas noteikta *Krimināllikumā*, bet ne vienmēr var konstatēt nepatiesu ziņu sniegšanas faktu. Ja personai vienīgajai ir zināmi svarīgi lietas apstākļi, kas būtiski ietekmētu lietas iznākumu, persona, apdomājot labvēlīgāko iznākumu, nolemj daļu noklusēt. Tāpēc nevar apgalvot, ka mutvārdu process ir labākais patiesības noskaidrošanas veids. Turklāt, ja mutiskuma princips būtu tik efektīvs instruments, no tā nebūtu pieļaujamas tik daudz atkāpes, kā to šobrīd pieļauj likums.

Mutiskuma princips tiek regulēts arī citos likumos, piemēram *Civilprocesa* likumā. Regulējums ir uzskatāmi līdzīgs, varētu teikt, pat vienāds. Nedaudz atšķirīgāks regulējums ir *Civilprocesa* likumā. Tas ir plašāks tādā ziņā, ka uzreiz tajā pašā normā ietver būtisku atkāpi. *Civilprocesa* likuma 15.pantā ir noteikts, ka uz tiesu uzaicinātās un izsauktās personas paskaidrojumus un liecības dod mutvārdos. Iepriekš nopratināto liecinieku protokolētās liecības, rakstveida pierādījumi un citi materiāli pēc pušu lūguma tiek nolasīti. Tiesa var lietā esošos dokumentus nenolasīt, ja puses tam piekrīt. Šajā likumā vai Eiropas Savienības tiesību normās paredzētajos gadījumos tiesa pieteikumus, sūdzības un jautājumus izskata rakstveida procesā, nerīkojot tiesas sēdi. Ja tiesa atzīst par nepieciešamu noskaidrot papildu apstākļus, kuriem varētu būt nozīme pieteikuma, sūdzības un jautājuma izlemšanā, tiesa to var izskatīt tiesas sēdē, iepriekš par tās laiku un vietu paziņojot lietas dalībniekiem. Šo personu neierašanās nav šķērslis pieteikuma, sūdzības un jautājuma izskatīšanai. Normā ir regulēta atkāpe no mutiskuma un tiešuma principa, nosakot rakstveida procesa iespējamību un sekas.

Mutiskuma princips attiecas ne tikai uz tiesu, kas vada tiesas sēdi, bet arī uz visiem klātesošiem, lai tie zinātu, kādi argumenti jeb pierādījumi katram pastāv. Atšķirībā no tiešuma principa, šis princips ir tāds, kurš attiecas uz visiem „aktīvajiem dalībniekiem” tiesā. Lietas aktīvie dalībnieki – aizstāvība, apsūdzība, cietušais, tiesa. Vai mūsdienās šāds mutiskuma princips ir nepieciešams? Tiesas zālē klausītāju parasti nav, tāpēc likums pieļauj atkāpes. Autore analizē situāciju pēc pieredzes, apmeklējot vairākas tiesas sēdes. Tiesas zālē atliek pateikt, ka par pierādījumiem tiks izmantoti, piemēram, līgums un rēķins, un visiem – tiesai, apsūdzībai, aizstāvībai, cietušajam ir skaidrs, kas tas par dokumentu, kas tajā ir noteikts. To nolasīšanai priekš lietas aktīvajiem dalībniekiem nav nozīmes. No tā izriet, ka mutiskuma princips darbojas „trešo personu” jeb tautas labā, lai tā, kā demokrātiskā valstī pieņemts, dzird un seko līdzī notiekošajam, kā arī saprot pierādījumu nozīmīgumu. Tādai principa funkcijai, autoresprāt, nevajadzētu darboties. Primāri principam ir jābūt vērstam uz iesaistīto pušu tiesībām un vēlmēm, neņemot vērā personas, kas ieradušās tiesas sēdi klausīties. Mutiskuma principa robežai jābūt skaidri novilkta starp lietas aktīvo dalībnieku tiesībām un trešo personu – tautas tiesībām, visu notiekošo dzirdēt un saprast. Ja mutiskuma principa pamatā ir tikai personu izpratne, tad tas ir cilvēku izglītības jautājums, nevis juridisks. Tas nozīmētu, ka tāds princips nav vajadzīgs.

Tiesnese skaidro, ka tiešums un mutiskums ir būtiski saistīts ar apsūdzētā tiesībām uz aizstāvību, jo, kā jau minēts, viņam tiek garantēta iespēja tieši piedalīties visu pierādījumu pārbaudē, tajā skaitā uzdot jautājumus lieciniekiem, piedalīties ekspertu pratināšanā, jo pirmstiesas procesā apsūdzētajam šādas tiesības nav. Turklāt tikai tajos kriminālprocesos, kuri notiek mutiski un tieši, tiesa var izmantot sev piešķirtās tiesības un grozīt apsūdzību atbilstoši lietā noskaidrotajiem faktiskajiem apstākļiem. Apspriežot šos principus, ir jāņem vērā, ka kriminālprocess ir individuāls un sods katram indivīdam tiek noteikts individuāli. Augstākā mērā pilnvērtīgi tiesa to var izdarīt, ja tiesas process ir noticis mutiski un tiesa pati tieši ir pārbaudījusi pierādījumus, kas pierāda personas vainu, gan ziņas attiecībā uz apsūdzētā personību. Līdz ar to minētie principi ir nozīmīgi, bet to nozīme var tik mazināta izvēloties vienkāršotos kriminālprocesus.

Tiesa tikai tad, kad mutiski un pati tieši ir pārbaudījusi visus pierādījumus, ievērojot *Kriminālprocesa* likuma 23.pantā noteikto, ka krimināllietās tiesu spriež tiesa, tiesas sēdēs izskatot un izlemjot pret personu celto apsūdzību pamatotību, attaisnojot nevainīgas personas vai arī atzīstot personas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un nosakot valsts institūcijām un personām obligāti izpildāmu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, kas, ja nepieciešams, realizējams piespiedu kārtā un 455.panta 3.daļā noteikto, ka tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to

nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību, var pārkvalificēt inkriminētās noziedzīgās darbības vai arī atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību (grozīt apsūdzību). Rakstveida procesā šāda iespēja ir pilnībā izslēgta.

Mutiskums un tiešums ir svarīgs cilvēktiesību garants, jo tie nodrošina personas tiesības uz taisnīgu tiesu – būt klāt tiesas sēdē, tiesības uz aizstāvību, dzirdēt un redzēt notiekošo. Tā kā mutvārdu procesā personām ir iespēja redzēt un dzirdēt, kā tiesa strādā, vai tā ir objektīva un taisnīga, tad varētu secināt, ka mutiskuma princips sekmē uzticēšanos tiesu varai. Pētot šos principus, autore uzskata, ka mutiskuma princips nenorāda uz pašu galveno – stingru juridisku pamatu, bet gan uz personu iespējamu tiesību ierobežojumu visu dzirdēt un izteikties, kas nenozīmē, ka personas saprot to, ko dzird vai saka.

2. PRINCIPU NODROŠINĀŠANA

“Mutiskuma un tiešuma princips ir pamatprincips mūsdienu kriminālprocesā.”⁶¹ Principu analīzei par nodrošināšanu nepietiek tikai ar normatīvo regulējumu. Svarīgi ir, kā normatīvais regulējums izpaužas praksē, vai tas tiek efektīvi pielietots, vai normatīvais regulējums ir pietiekami skaidrs un tiešs, lai tā piemērotājs saprastu principa jēgu un mācētu to izmantot pareizi.

2.1. Principu īstenošana Latvijas kriminālprocesā

Likuma „*Par tiesu varu*” 27.pantā ir noteikts, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, pati pārbauda pierādījumus lietā. Uz tiesu uzaicinātās personas liecības un paskaidrojumus dod mutiski. Visi izpētāmie materiāli un dokumenti tiesas sēdē tiek nolasīti un apspriesti mutiski. Normatīvajā regulējumā ietvertais skaidrojums var šķist šaurs, taču tā būtība ietver daudz citu aspektu, kuriem jārealizējas, lai būtu iespējams principu nodrošināt un no tā pieļaut atkāpes. Normatīvajā regulējumā ir ietverts principu skaidrojums, kā tas izpaužas un kā to realizē.

Kriminālprocesa likuma 449.panta 1., 2.daļā ir noteikts, ka pirmās instances tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā. Tiesas sēdē personas sniedz liecības mutvārdos. *Kriminālprocesa* likumā nav ietverta apelācijas instances tiesa atšķirībā no Likuma „*Par tiesu varu*”. Principus nodrošina tiesās, kuras skata lietu pēc būtības. Lietu pēc būtības skata arī apelācijas instances tiesa. Ja pirmās instances tiesā ir nodrošināts mutiskuma princips, tad augstākā instances tiesā, apelācijā un kasācijā, arī tas jānodrošina? Ja runā par nodrošināšanu, tad aktuāli ir apskatīt atkāpes un sekas, kad princips netiek ievērots.

1. Mutiskuma princips tikai vienas instances tiesā.

Svarīgi ir pieminēt, ka principa normatīvais regulējums kā obligāta prasība attiecas uz vienas instances tiesu, pārējās instances tiesās principa nodrošinājums nav obligāts. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts Krimināllietu departaments 2012.gada 10.maija lēmumā lietā Nr. SKK-132/2012* skaidroja, ka viens no būtiskākajiem taisnīgas tiesas elementiem ir tiesības būt klāt tiesas sēdē un tiesības uz mutvārdu procesu. Tomēr šīs tiesības nav absolūtas, tāpēc tās leģitīma mērķa sasniegšanai var samērīgi ierobežot, tostarp, lai panāktu citu

---

⁶¹ Research degree thesis. *On the Principle of Directness and Verbalism in Criminal Procedure*. [Internets]
Pieejams: <http://www.research-degree-thesis.com/law/litigation-law-judiciary/1031887.html> [aplūkots 2016.gada 22.martā]

taisnīgas tiesas elementu (piemēram, lietas izskatīšana saprātīgā termiņā, tiesiskā stabilitāte) efektīvāku nodrošināšanu attiecībā pret citām personām.⁶²

Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļas komentāros norādīts, ka „tiesības uz taisnīgu tiesu negarantē mutvārdu procesu jebkura ar lietu saistīta jautājuma izlemšanā, bet gan tikai lietas izskatīšanā pēc būtības. Pēc vispārējā principa tiesā vismaz vienā instancē, kas lietu skata pēc būtības, ir jānodrošina personai tiesības uz mutvārdu procesu, ja viņa to lūdz.”⁶³ Šāds noteikums attiecas uz visiem procesiem. Tātad no tā izriet, ka nodrošinājums ir jāsniedz vismaz vienā instancē.⁶⁴ Autorespāt, vārds “vismaz” ir jātulko kā minimuma nodrošinājuma prasība, proti, obligāti vienā instancē mutvārdu process ir jānodrošina, taču, ja persona to lūdz arī nākamās instances tiesā, kura izskata lietu pēc būtības, tad tiesa ir tiesīga par to pieņemt lēmumu - nodrošināt vai nē.

„Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā, analizējot lietu izskatīšanu mutvārdu vai rakstveida procesā, no tiesību uz taisnīgu tiesu viedokļa atzīts, ka pēc vispārējā principa, ja persona vēlas lietas izskatīšanu mutvārdu procesā, tai šāda iespēja ir jānodrošina vienā instancē, kas izskata lietu pēc būtības. Apelācijas instances tiesā lietu pretēji pieteicēja vēlmēm var izskatīt rakstveida procesā, tas, pēc tiesas ieskats, neietekmē lietas objektīvu un taisnīgu izspriešanu, proti, ja lietas apstākļi neprasa pieteicēja personīgu uzklaušāšanu un tiesa lietu var izspriest, iepazīstoties ar lietas materiāliem un procesa dalībnieku viedokli rakstveidā. Tādējādi, ja pirmās instances tiesā, kas izskata lietu pēc būtības, lieta tiek izskatīta mutvārdu procesā, apelācijas instances tiesā mutvārdu procesa var arī nebūt, pat ja pieteicējs to prasa.”⁶⁵ Piemēram, *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996.gada 19.februāra spriedums lietā Nr. 16206/90 „Bottens pret Norvēģiju”*, kurā galvenais jautājums bija – vai pieteicēja tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu nav pārkāptas, ja Augstākā tiesa taista jaunu spriedumu bez pieteicēja uzaicināšanas un uzklaušāšanas? *Eiropas Cilvēktiesību tiesa* skaidroja, ka fakts, ka bez atbildētāja izsaukšanas un pieteicēja uzklaušāšanas pieņemts lēmums, pats par sevi nepārkāpj tiesības uz taisnīgu tiesu. Turklāt Augstākajai tiesai ir pienākums darīt visu iespējamo, lai atrisinātu lietu, šajā gadījumā neskatoties uz to vai pieteicējs ierodas uz tiesas

---

⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 10.maija lēmums lietā Nr. SKK-132/2012. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-13212.doc> [aplūkots 2016.gada 22.martā]

⁶³ Autoru kolektīvs profesora R.Baloža zinātniskā vadībā. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 137.lpp.

⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 10.maija lēmums lietā Nr. SKK-132/2012. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-13212.doc> [aplūkots 2016.gada 22.martā]

⁶⁵ Turpat.

sēdi, vai nē.⁶⁶ Tomēr, ja pirmās instances tiesā mutvārdu process nav bijis un, ja apelācijas instances tiesā persona to lūdz, tādā situācijā personas lūgums būtu jāapmierina un tiesības uz mutvārdu procesu jānodrošina.

Autoresprāt, tas ir precīzs skaidrojums par mutiskuma principa nodrošināšanas robežām. Atkāpties no mutiskuma principa ir atļauts tikai likumā noteiktos gadījumos vai leģitīma mērķa vārdā. Piemēram, *Kriminālprocesa* likuma 559.panta 4.daļā ir noteikts, ka lietu var iztiesāt rakstveida procesā, ja: apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par piesprietā soda mīkstināšanu un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst; apelācijas sūdzībā vai protestā ir norādīts uz apstākļiem, kuru dēļ pirmās instances tiesas nolēmums katrā ziņā jāatceļ, un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst; apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par kaitējuma kompensāciju un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst; apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par piesprietā soda mīkstināšanu un ja lieta pirmās instances tiesā izskatīta bez pierādījumu pārbaudes un piesprietais sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu, kas ilgāka par pieciem gadiem; apelācijas sūdzībā vai protestā ir norādīts uz apstākļiem, kuru dēļ pirmās instances tiesas nolēmums katrā ziņā jāatceļ, un ja lieta pirmās instances tiesā izskatīta bez pierādījumu pārbaudes un piesprietais sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu, kas ilgāka par pieciem gadiem; apelācijas sūdzībā vai protestā izteikts lūgums tikai par procesuālajiem izdevumiem vai lietiskajiem pierādījumiem. Tie ir gadījumi, kad nav nepieciešams mutvārdu process, lai pierādītu vai apliecinātu kādu faktu, jo tas tāpat ir skaidrs. Turklāt normatīvajā regulējumā dominē personu piekrišana šādai procedūrai.

Vai tiešuma princips „iet” līdz mutiskuma principam? Vai tas ir jānodrošina gluži tāpat kā mutiskuma princips un vai obligāti vismaz vienas instances tiesā? Ja pieņem, ka tiešuma princips realizējas tikai tad, kad dzird un redz, atbilde būtu pozitīva. Tomēr autore darba pirmajā nodaļā nonāca pie secinājuma, ka tiešuma princips realizējas arī tad, kad tiesa tikai redz. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts Krimināllietu departaments 2009.gada 16.jūnija lēmumā lietā Nr. SKK-330/2009* skaidroja, ka „Kriminālprocesa likuma 449.panta nosacījumi, kas paredz krimināllietas iztiesāšanas tiešumu un mutiskumu, attiecināmi ne tikai uz pirmās instances tiesu, bet arī uz apelācijas instances tiesu. Kriminālprocesa likuma

---

⁶⁶ European Court of Human Rights 19 February 1996. Application no. 16206/90 „Botten v. Norway”.

[Internets]

Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewiE1MC08sfMAhXGVSWKHUsYBLcOFggdMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.uio.no%2Fstudier%2Femer%2Fjus%2Fhumanrights%2FHUMR5120%2Fh06%2Fundervisningsmateriale%2FBOTTEN_v_Norway.do&usg=AFOjCNHjq3105g2NB1ppOtS71wRagRZfYQ&sig2=sAwEzxl3OFWdYAIpveV_w [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

449.panta pirmā daļa paredz, ka tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā. Tiešums nozīmē to, ka tiesas sēdes laikā tiesai pašai ir jāiepazīstas ar pierādījumu saturu, jāpārlicinās par to esamību lietā. Mutiskums nozīmē, ka šie pierādījumi izskan mutiski. Kriminālprocesa likuma 449.panta trešā daļa nosaka, ka rakstveida pierādījumus un citus dokumentus tiesas sēdē nolasa vai atskaņo, izņemot gadījumus, kad persona, kura īsteno aizstāvību, prokurors un cietušais vai viņa pārstāvis piekrīt, ka šo pierādījumu nolasīšana vai atskaņošana nav nepieciešama. Šī norma paredz gadījumu, kad var atteikties no mutiskuma, bet nevis no tiešuma rakstveida pierādījumu un citu dokumentu pārbaudē tiesas izmeklēšanas laikā.”⁶⁷ Tātad tas apstiprina autores secinājumu, ka tiešuma princips realizējas arī bez mutiskuma, proti, lai nodrošinātu tiešumu, pierādījumiem nav jāatskan mutiski.

Tātad vispārīgi no tiešuma atteikties nav iespējams, jo tas realizējas arī tad, kad tiesa lietu izskata, piemēram, rakstveida procesā, proti, arī kasācijas instancē tiesa realizē tiešuma principu. Taču kasācijas instancē tiešuma principa nodrošinājums neattiecas uz lietas būtības izspriešanu, bet gan uz materiālo normu vai procesuālo normu piemērošanas pārkāpumiem. Tiesneši iepazīstas ar lietas materiāliem arī kasācijas instances tiesā, lai konstatētu, vai ir izdarīti kādi pārkāpumi, taču ne visus pierādījumus tiesa uztver tieši. Vispārīgi nepastāv norma, kas liegtu tiesai tieši uztvert pierādījumus lietā, jo tiesa jebkurā gadījumā tos lasa un ar tiem iepazīstas.

Autore secina, ka principiem ir daudz kopīga, turklāt kopā tos pielietojot, tie strādā ļoti efektīvi. Sekas principu nepiemērošanai kopā ir tādas, ka no principa apvienojuma, teorētiski vienmēr, realizēsies tiešuma princips, bet no mutiskuma principa ir iespēja atteikties pie likumā noteiktiem nosacījumiem.

2. Tiesas sastāva nemainīgums.

Skatoties principu no vispārīgāka skata punkta, jāievēro aspekti, kuri ir saistīti ar principa nodrošināšanu, piemēram, *Kriminālprocesa* likuma 452.pantā ir noteikts, ka tiesas sēde krimināllietā noris nemainīgā tiesnešu sastāvā. Ja krimināllietas iztiesāšanas gaitā kādu no tiesnešiem aizstāj cits tiesnesis, krimināllietas iztiesāšanu sāk no jauna. Tiesas sastāva nemainīgums nodrošina tiešuma principu tādā ziņā, ka tiesneši lietā esošos materiālus uztver tieši, redz un analizē, jo tiešuma princips kā obligāts nosacījums attiecas uz tiesu. Ja kāds no tiesnešiem pēkšņi tiek aizstāts, jaunais tiesnesis nevar uztvert visus lietā esošos materiālus tieši, tāpēc lieta ir jāuzsāk no jauna, lai jaunais tiesnesis varētu iepazīties ar visiem materiāliem, tādā veidā nodrošinot tiešuma principu. Ja lieta netiktu izskatīta no jauna un

---

⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 16.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-330/2009. [Internets] Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk-330-09_e.doc [aplūkots 2016.gada 23.martā]

tiesnesis tiktu aizstāts lietas vidū, būtu acīmredzams tiešuma principa pārkāpums. Visi pārējie tiesneši vērtēja pierādījumus, kas tiesā tika „mutiski” vismaz pieminēti. Aizstājējtiesnesis nav informēts detaļās par to, kas notika tiesas zālē – kuri pierādījumi un kā (arī emocionāli) tika apspriesti. Tātad tiesnesis nespētu nonākt pie patiesības noskaidrošanas, jo būtu palaidis garām tiešo saskarsmi ar notikuma situācijas lieciniekiem.

“Iztiesāšanas tiešums prasa, lai ikvienu lietu no sākuma līdz beigām izskatītu viens un tas pats tiesnešu sastāvs.”⁶⁸ Taču, vai tiešuma vienīgā garantija likumā ir tiesas sastāva nemainīgums? *Kriminālprocesa* likuma 453.pantā ir noteikts, ka krimināllietā, kuras iztiesāšanai nepieciešams ilgāks laiks, var piedalīties rezerves tiesnesis, kas lietas iztiesāšanas laikā atrodas tiesas sēžu zālē. Par to izdara atzīmi tiesas sēdes protokolā. Ja krimināllietas iztiesāšanas procesā tiesnesi aizstāj rezerves tiesnesis, lietas iztiesāšana turpinās. Lietas iztiesāšanu šajā gadījumā pabeidz tiesa jaunajā sastāvā. Tiesa nodrošina tiešuma principu gadījumā, ja kādu tiesnesi ir nepieciešams aizstāt, tad, lai tas, kurš stājas iepriekšējā vietā, būtu lietu uztvēris tieši ar visiem lietā esošajiem materiāliem, liecībām un paskaidrojumiem. Burtiski varētu apgalvot, ka tiešuma principu ir iespējams nodrošināt arī ar „mainīgu” tiesas sastāvu.

Tiešums ir relatīvs. Relatīvs ir tāds, kas raksturojams salīdzinājumā ar ko, attiecībā pret ko.⁶⁹ Tiešums, kā jau darbā secināts, ir realizējams atkarībā no uztveršanas veida. Tiesa uztvere notiek gan no rakstveida materiāla, gan no mutiski paustām ziņām, arī ierakstiem, video materiāliem un fotogrāfijām. Kāpēc, piemēram, ir svarīgi redzēt fotogrāfijas? Tiesnesim, redzot fotogrāfiju, apziņā veidojas vīzija par notikumu. Redzēto ir vieglāk uztvert tieši nekā mēģināt veidot vīziju no mutiski paustām ziņām.

3. Tiešuma principa garantija sadalītos procesos.

Kriminālprocesa likuma 476.panta 1., 2., 5.daļā ir noteikts, ka tiesa apsūdzētā vai cietušā interesēs kriminālprocesu, kurā apsūdzētas vairākas personas vai viena persona par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, var sadalīt, ja sadalīšana nekaitē kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Par kriminālprocesa sadalīšanu tiesa pieņem lēmumu, kas vienlaikus uzskatāms arī par lēmumu jauna kriminālprocesa uzsākšanai. Ja kriminālprocesa sadalīšanas iemesls ir viena vai vairāku apsūdzēto izvairīšanās no tiesas, vienlaikus ar lēmumu par kriminālprocesa sadalīšanu tiesa lemj par krimināllietas iztiesāšanas apturēšanu izdalītajā kriminālprocesā. Tiesa, atsākot iztiesāšanu izdalītajā kriminālprocesā, ja tiesas sastāvs nav mainījies, neatkārtoti iepriekš tiesā veiktās procesuālās darbības, kurās piedalījās apsūdzētais.

⁶⁸ Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997, 44.lpp.

⁶⁹ Vārdnīca. *Terminu un svešvārdu vārdnīca – Relatīvs*. [Internets] Pieejams: <http://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/r/relativs> [aplūkots 2016.gads 15.aprīlī]

Minētajā situācijā tiešuma princips izpaužas katra notikuma atsevišķā izskatīšanā un analizēšanā. Tas palīdz tiesai uztvert katra notikuma situāciju personīgi. Autoresprāt, sadalot procesus, tiesai ir iespējams efektīvi realizēt tiešuma principu attiecībā uz katru lietu atsevišķi. Tiesai ir iespēja veidot efektīvu tiešuma principa realizāciju tieši sadalītajos procesos, jo katru noziedzīgu nodarījumu, atsevišķā skatījumā, ir vieglāk analizēt.

4. Tiešuma principa izpausme lietas jaunā izskatīšanā.

Tiešuma principa izpausme tad, kad pēc apelācijas vai kasācijas instances lietu nosūta atpakaļ jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Lai gan likuma “*Par tiesu varu*” 15.pantā ir noteikts, ka tiesnesis, kas piedalījies lietas izskatīšanā, nevar piedalīties šīs lietas atkārtotā izskatīšanā, tomēr arī izņēmumus attiecībā uz šo nosacījumu var noteikt ar likumu. Arī *Kriminālprocesa* likuma 591.panta 1.daļā ir noteikts, ka lietu, kurā pieņemtais nolēmums atcelts, nosūta jaunai izskatīšanai tiesā, kura to pieņēmusi. To izskata vispārējā kārtībā, bet citā tiesas sastāvā. Tātad noteikti būs cits sastāvs, *Kriminālprocesa* likumā paredzētie gadījumi attiecas uz kasāciju, jo var veidoties situācija, ka tur nav vairāk tādu tiesnešu, kas jau nebūtu reiz šo lietu skatījuši.

Kriminālprocesa likuma 500.panta 5.daļā ir noteikts, ja krimināllieta tiek saņemta jaunai izskatīšanai no apelācijas vai kasācijas instances tiesas, iepriekš tiesā nopratinātos lieciniekus, cietušos, ekspertus un speciālistus uzaicina pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā vai viņa aizstāvja lūguma. Normatīvais regulējums paredz ko jaunu, proti, tiesa lietas jaunā izskatīšanā neaicina jau nopratinātus lieciniekus, cietušos, ekspertus un speciālistus, to tiesa dara tad, ja šādu lūgumu piesaka likumā norādītās personas. Tātad tiesai lietas jaunā izskatīšanā nav pienākums vērtēt pierādījumus tieši. Ja tāds pienākums tiesai nav, tad no tā izriet, ka tiesai ir jāvadās no iepriekšējā tiesas sastāva secinājumiem. Turklāt lietu no jauna izskata cits tiesnešu sastāvs, kuram nav bijusi tieša uztvere ar pierādījumiem. Tas noved pie situācijas, kad tiešuma principu lietas jaunā izskatīšanā nenodrošina. No tā izriet, ka šāda situācija ir pretēja tiešuma principa būtībai un nodrošināšanai. Autoresprāt, šādā situācijā tiesai nevajadzētu aprobežoties ar rakstveida materiāliem, bet gan pašai, pēc savas iniciatīvas veikt lietas jaunu izskatīšanu vispārējā kārtībā. Autoresprāt, minētajā situācija var tikt pārkāptas tiesības uz taisnīgu tiesu, jo personai, kura saņēmusi nepareizu lēmumu, jo lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai, normatīvais regulējums negarantē, ka tas neatkārtosies, jo jaunais tiesas sastāvs ir tiesīgs aprobežoties ar lietā esošajiem rakstveida materiāliem.

5. Mutiskuma princips pierādījumu pārbaudīšanā.

Mutiskuma princips ir atšķirīgs, tas nav tik daudzpusējs kā tiešuma princips. Tā nodrošināšana ir konkrētāka. Tas realizējas tikai vienā veidā – mutvārdos. Principa izpildījuma veidi var būt dažādi, piemēram, persona runā klātbūtnē, personas teiktais tiek

atskaņots audio ierakstā, personas teiktais tiek nolasīts. Pierādījumu pārbaude ir principa nodrošinājums un tas izpaužas likumā noteiktajā kārtībā. *Kriminālprocesa* likuma 500.panta 1., 2., 3.daļā ir noteikts, ka pierādījumu pārbaudi tiesa uzsāk, noklausoties cietušā liecību un prokurora norādīto liecinieku liecības, kā arī pārbauda citus prokurora iesniegtos pierādījumus. Pēc prokurora norādīto pierādījumu pārbaudes tiesa noklausās apsūdzētā vai viņa aizstāvja norādītos lieciniekus un pārbauda citus viņa iesniegtos pierādījumus. Tiesa pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā un viņa aizstāvja lūguma var noteikt citu pierādījumu pārbaudes kārtību.

Tātad pierādījumu pārbaude notiek mutvārdu procesā, uz klausot personu liecības, pārbaudot mutiski pierādījumu esamību. Procesuālā darbība ir balstīta uz normatīvo regulējumu, kurā iekļauts mutiskuma princips, kurš pieprasa mutvārdu procesu. Pirmkārt, tas nosaka, ka liecības un pierādījumi ir jā klausās, otrkārt, no tā izriet, ka procesuālā darbība veicama mutvārdos.

Kriminālprocesa likuma 503.pantā ir noteikts, ka pēc šā likuma 500.pantā minētās pierādījumu pārbaudes tiesas sēdes priekšsēdētājs jautā apsūdzētajam, vai viņš vēlas sniegt liecību. Ja apsūdzētais ir izteicis piekrišanu sniegt liecību, pirmais viņam jautājumus uzdod viņa aizstāvis un citu apsūdzēto aizstāvji. Apsūdzētais var iesniegt tiesai savu liecību rakstveidā. Rakstveida liecību nolasa, izņemot šā likuma 449.panta trešajā daļā noteikto gadījumu. Ja apsūdzētais izmanto savas tiesības neliecināt, bet iepriekš ir liecinājis kā persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, krimināllietā esošās liecības var pārbaudīt, tās nolasot. Likumā pausto apstiprina arī konkrēti tiesas nolēmumi, piemēram, *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts Krimināllietu departaments 2013.gada 13.septembra lēmumā lietā Nr. SKK-409/2013* skaidro, ka saskaņā ar *Kriminālprocesa* likuma 503.panta pirmo daļu, pēc pierādījumu pārbaudes tiesas sēdes priekšsēdētājs jautā apsūdzētajam, vai viņš vēlas sniegt liecību. No minētās likuma normas izriet, ka apsūdzētais var izmantot savas tiesības nesniegt liecības.⁷⁰ Normatīvā regulējumā mutiskuma princips pieprasa mutvārdu izteikšanos tiesas sēdē, paužot savu viedokli, pārliecību un taisnību. Taču tajā pašā laikā tas nodrošinot tiesības atteikties no mutvārdu izteikšanās. Tātad apsūdzētais šīs tiesības var neizmantot. Personai ir dota izvēles brīvība - sniegt vai nesniegt liecību. Taču nodrošinājuma neizmantošanas gadījumā, sekas ir tādas, ka mutiskuma principu realizē tiesa, nolasot apsūdzētā iepriekš sniegto liecību, ja tāda ir. Autore vēlējas vērst uzmanību uz principa izpaušmi normatīvajā regulējumā, kad tiek veikta pierādījumu pārbaude.

---

⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 13.septembra lēmums lietā Nr. SKK-409/2013. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-409-13.doc> [aplūkots 2016.gada 15.aprīlī]

6. Tiešuma princips operatīvo darbību pasākumos iegūto ziņu izmantošanā.

Kriminālprocesa likuma 500.panta 4.daļā ir noteikts, ja krimināllietā kā pierādījumu izmanto operatīvās darbības pasākumos iegūtās ziņas, tikai tiesa pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā vai viņa aizstāvja motivēta lūguma drīkst iepazīties ar operatīvās darbības materiāliem, kas nav pievienoti krimināllietai un kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, lietas materiālos un nolēmumā norādot, ka šie materiāli ir izvērtēti.

No tā izriet, ka tiesības iepazīties ar šiem materiāliem ir tikai tiesai. Normatīvais regulējums ir tiešuma principa izpausme jeb garants. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2015.gada 20.februāra lēmumā lietā Nr. SKK-27/2013* skaidro, ka Augstākā tiesa atzīst, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver sevī arī apsūdzētā tiesības iepazīties ar visiem apsūdzības rīcībā esošajiem pierādījumiem, tomēr tiesības saņemt visu informāciju nav absolūtas. Tiesa skaidro *Kriminālprocesa* likuma 500.panta ceturtā daļā noteikto, ja saskaņā ar Operatīvās darbības likuma 8.panta trešo daļu un 24.panta pirmo daļu operatīvās darbības pasākumu laikā iegūtā informācija ir valsts noslēpums, tad nav šaubu, ka tādā veidā lietā tiks pieļauts aizstāvības tiesību ierobežojums.⁷¹

Autore secina, ka ar operatīvās darbības lietas materiāliem var iepazīties tikai tiesa, jo šie materiāli ir valsts noslēpums. *Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2000.gada 16.februāra spriedumā lietā Nr. 27052/95 „Jaspers pret Lielbritāniju”* norādīja, ka dažās lietās aizstāvībai var neizpaust noteiktus pierādījumus, lai nodrošinātu trešo personu pamattiesību aizsardzību vai sabiedrības intereses. Tomēr saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6 (1). pantu, ir pieļaujami tikai tādi aizstāvības tiesību ierobežojumi, kas ir īpaši nepieciešami. Turklāt, lai nodrošinātu apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, ir jāatrod atbilstošs līdzsvars starp šādiem ierobežojumiem un tiesas iestāžu nodrošinātu uzraudzību.⁷² *Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2003.gada 23.aprīļa spriedumā lietā Nr. 2002-20-0103* skaidroja, ka ir jānošķir personas tiesība saņemt informāciju par sevi un tiesība saņemt informāciju vispār un par citiem, kas attiecīgi balstās uz divām dažādām cilvēka tiesībām: tiesību uz privātās dzīves aizsardzību un tiesību uz informācijas brīvību. No vienas puses, personai nav tiesību prasīt pieeju valsts noslēpumam kā tādām, taču no otras puses, personai katrā konkrētā gadījumā ir tiesības pārliecināties, vai informācija, kas skar tieši šo personu pašu, klasificētās informācijas kategorijā iekļauta pamatoti. Par valsts noslēpuma objektu atzīstami pārbaudes materiāli, nosakot šiem objektiem slepenības pakāpi „sevišķi

⁷¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015.gada 20.februāra lēmums lietā Nr. SKK-27/2015. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2015/SKK-27-2015.doc> [aplūkots 2015.gada 7.maijā]

⁷² European Court of Human Rights 16 February 2000. Application no. 27052/95 „Jasper v. The United Kingdom”. [Internets] Pieejams: <http://echr.ketse.com/doc/27052.95-en-20000216/view/> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

slepeni, slepeni, konfidenciāli un ierobežotas lietošanas informācija”. Liedzot iespēju ar šiem materiāliem iepazīties pārbaudāmajai personai, tiek skartas arī šīs personas tiesības uz privāto dzīvi. Tomēr saskaņā ar Satversmes 116.pantu šīm tiesībām atbilstošā kārtībā var noteikt ierobežojumus. Pamatojoties uz likuma „Par valsts noslēpumu” 3.pantu. Saskaņā ar šā panta otrās daļas 5.punktu, trešās daļas 4.punktu, ceturto un piekto daļu informācija, kas attiecas uz operatīvo darbību, atzīstama attiecīgi par „sevišķi slepenu, slepenu, konfidenciālu vai ierobežotas lietošanas informāciju”. Ierobežojumiem ir leģitīms mērķis – valsts drošības aizsardzība. Noteiktie ierobežojumi ir samērīgi ar šo mērķi. Slepenības statusa piešķiršana pārbaudes lietai neliedz izstrādāt tādu procedūru, kurā tiesa noteiktos gadījumos var iepazīties ar pārbaudes lietu. Tāpat slepenības statusa piešķiršana pārbaudes lietai kopumā neliedz atsevišķus tajā esošos materiālus, kuri neietver valsts noslēpumu, darīt zināmus pārbaudāmajai personai apjomā, kāds nepieciešams, lai realizētu personas tiesības tikt uzklautātai.⁷³

Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978.gada 26.marta spriedumā lietā Nr. 9248/81 „Leanders pret Zviedriju” atzina, ka valsts intereses aizsargāt nacionālo drošību ir samērojamas ar iejaukšanos pieteicēja tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību un tās nozīmīgumu.⁷⁴ Lai netiktu ierobežotas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesa pati iepazīstas ar šiem materiāliem. Tiesai ir tiesības veikt šādu ierobežojumu – neļaut aizstāvībai iepazīties ar materiāliem, jo tiesai ir jāizvērtē ne tikai aizstāvības tiesību ierobežojums, bet arī sabiedrības intereses. Minētajā situācijā sabiedrības intereses var tikt vērtētas augstāk kā aizstāvības tiesības, jo pastāv svarīgs elements – valsts noslēpums. Valsts noslēpums ir tāda militāra, politiska, ekonomiska, zinātniska, tehniska vai cita rakstura ziņa, informācija, kura iekļauta Ministru Kabineta apstiprinātajā sarakstā un kuras nozaudēšana vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu valsts drošībai, tās ekonomiskajām vai politiskajām interesēm.⁷⁵ Tā kā obligāts tiešuma principa nodrošinājums attiecas tikai uz tiesu, nav šaubu, ka minētajā situācijā tiesai ir tieša uztvere ar lietas materiāliem.

7. Mutiskuma un tiešuma principa izpaušme, neveicot pierādījumu pārbaudi.

Kriminālprocesa likuma 499.pantā ir noteikts, ka tiesa var pieņemt lēmumu par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu attiecībā uz visu apsūdzību vai tās patstāvīgu daļu tikai ar nosacījumu, ka: apsūdzētais atzīst savu vainu visā viņam izvirzītajā apsūdzībā vai attiecīgā tās daļā; tiesai pēc lietas materiālu pārbaudes nav šaubu par apsūdzētā vainu; apsūdzētais, bet

⁷³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103. [Internets] Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-20-0103_Spriedums.pdf [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

⁷⁴ European Court of Human Rights 26 March 1987. Application no. 9248/81 „Leander v. Sweden”. [Internets] Pieejams: file:///E:/Downloads/Case_of_Leander_v_Sweden_1987_en.pdf [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

⁷⁵ Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kamene, 2000.,190.lpp.

obligātās aizstāvības gadījumos arī viņa aizstāvis un pārstāvis, piekrīt šādas pārbaudes neizdarīšanai. Pirms izlemt jautājuma par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu, tiesa noskaidro prokurora, personas, kas īsteno aizstāvību, cietušā un viņa pārstāvja viedokli par to, kā arī izskaidro viņiem pierādījumu pārbaudes neizdarīšanas procesuālo būtību un sekas. Ja apsūdzētais nepiekrīt tikai kaitējuma kompensācijas apmēram un ja šis apmērs neietekmē noziedzīgā nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tiesa var veikt pierādījumu pārbaudi tikai jautājumā par kompensācijas apmēru. Pēc tam, kad pieņemts lēmums par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu, tiesa pārbauda apsūdzētā personu raksturojošos datus un pāriet pie tiesas debatēm. Pēc tiesas debatēm tiesa noklausās apsūdzētā pēdējo vārdu, taisa un pasludina spriedumu. Šādu spriedumu apelācijas kārtībā var pārsūdzēt tikai daļā par tiesas piespriesto sodu, kompensāciju vai sakarā ar pieļautiem procesa pārkāpumiem. Tātad procesuālajā normā ir atkāpe no mutiskuma principa, jo vispārējā kārtībā likums paredz, ka pierādījumu pārbaudi tiesa uzsāk, noklausoties cietušā liecību un prokurora norādītos liecinieku liecības, kā arī pārbauda citus prokurora iesniegtos pierādījumus. (*Kriminālprocesa* likuma 500.panta 1., 2.daļa)

Interesantu niansi par šo normu, sakarā ar to, vai drīkst pieņemt lēmumu par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu, ja apsūdzētā persona nav klātienē, skaidro *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts Krimināllietu departaments 2013.gada 11.janvāra lēmumā lietā Nr. SKK-J-8/2013*. Tajā noteikts, ka „Minētajā likuma normā nav konkrēti noteikts, ka lietu bez pierādījumu pārbaudes nevar izskatīt apsūdzētā prombūtnē. Taču aplūkojot šīs likuma normas saturu un jēgu kopumā, ir jāsecina, ka lietu bez pierādījumu pārbaudes apsūdzētā prombūtnē izskatīt nav pieļaujams. Viens no Kriminālprocesa likuma 499.panta nosacījumiem, kad tiesa var neizdarīt pierādījumu pārbaudi, ir konstatējums, ka apsūdzētais atzinis savu vainu visā viņam izvirzītajā apsūdzībā vai attiecīgā tās daļā un piekritis pierādījumu pārbaudes neizdarīšanai. Kriminālprocesa likuma 499.panta izpratnē apsūdzētā attieksmi pret apsūdzību un pierādījumu pārbaudes izdarīšanu vai neizdarīšanu var konstatēt tikai tiesas sēdē klātesot apsūdzētajam. Nepietiek ar to, ka apsūdzētais attieksmi par minētajiem jautājumiem izteicis pirmstiesas kriminālprocesā, jo tiesas sēdē tā var mainīties. Turklāt, kā norādīts Kriminālprocesa 499.panta otrajā daļā, pirms izlemt jautājumu par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu, jānoskaidro apsūdzētā viedoklis un viņam arī jāizskaidro pierādījumu pārbaudes neizdarīšanas procesuālā būtība un sekas. Apsūdzētā prombūtnē šādas likumā paredzētās obligātās darbības tiesa izdarīt nevar.”⁷⁶

---

⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 11.janvāra 2013.gada lēmums lietā Nr. SKK-J-8/2013. [Internets] Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-j-8-13.doc> [aplūkots 2016.gada 7.aprīlī]

Tātad normatīvais regulējums pieļauj atkāpi no mutiskuma principa, kurš pieprasa, lai personas izmantotu mutvārdu procesu. Tāpat norma pieļauj atkāpi no tiešuma principa, jo tiesa tieši tiesas sēdē pierādījumus neuztver.

Tajā pašā laikā, lai atkāpe no mutiskuma principa tiktu realizēta ir jāizpildās likumā noteiktiem nosacījumiem. Piemēram, apsūdzētajai personai ir jābūt klāt, jāprasa aizstāvības, cietušā un viņa pārstāvja viedoklis – piekrišana. Līdz ar to, atkāpi var izdarīt tikai ar personu piekrišanu. Autoresprāt, šī atkāpe simbolizē to, ka mutiskuma princips nav vajadzīgs tādā izpratnē, lai pierādījumus dzirdētu klausītāji. Ja lietas aktīvie dalībnieki uzskata, ka nav vajadzības pierādījumus pārbaudīt, jo tie pārzina pierādījumu būtību un smagumu, tad ir iespēja mutiskuma principu neizmantot. Atkāpe darbojas procesuālās ekonomijas nolūkos. Tiesai ir dotas tiesības pierādījumu pārbaudi neizdarīt pie minētajiem kritērijiem. Tā kā tas nav tiesas pienākums, tad autore secina, ka tiesa, arī pēc lietas dalībnieku lūguma, pierādījumu pārbaudi var tomēr veikt. Taču tā nevar pieņemt pretēju lēmumu, ja lietas dalībnieki grib veikt pierādījumu pārbaudi, tad tiesa nevar pieņemt lēmumu to neveikt. Ja tiesa tomēr izlemtu pieņemt lēmumu par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu apsūdzētā prombūtnē, tad mutiskuma principa mērķis būtu pārkāpts un iestātos sekas. Sekas izpaustos tiesas nolēmuma atcelšanā, jo tas ir būtisks Kriminālprocesa likuma pārkāpums, kā tas bija noteikts *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 11.janvāra lēmumā lietā Nr. SKK-J-8/2013*.⁷⁷

Noslēdzot autores analīzi par principu izpausmi dažādās situācijās, autore secina, ka normatīvais regulējums veido priekšstatu, ka jebkurā gadījumā ir izveidota saprātīga atsvaru sistēma, kad zināmā mērā, ierobežojot vienu principu, pilnībā nodrošinot mutiskuma principu personai, tiek garantēts taisnīgums un izslēgts cilvēktiesību aizskārums. Minēto principu ierobežošana saistīta ar saprātīgu procesuālo ekonomiju. Kriminālprocess kļūst ātrāks, persona ātrāk saņem sodu, tiek samazināts izmantojamo resursu apjoms, un process kļūst lētāks.

Autore uzskata, ka tiešuma principam ir neapšaubāma vērtība pierādījumu pierādīšanā. Tiesai vienmēr, jebkurā procesā, vajadzētu izmantot tiešuma principu. Nevajadzētu pastāvēt diskusijām par principa nozīmīgumu.

Taču mutiskuma principa nozīmīgums ir diskutējams. Darbā ir secināts, ka mutiskuma princips ir jānodrošina visiem lietas dalībniekiem. Pēc vispārējā principa, visiem lietas dalībniekiem ir pienākums viedokli sniegt mutvārdos. Lai ekonomētu laiku, normatīvajā regulējumā tiek iestrādātas atkāpes. Autoresprāt, atkāpes nav pietiekamas un tās ir sarežģītas ar dažādiem nosacījumiem.

---

⁷⁷ Turpat.

Tā kā no mutiskuma principa pilnībā atteikties, pastāvot demokrātiskai valstij, nav iespējams. Autoresprāt, varētu veidot jaunu iespēju personām izvēlēties rakstveida procesu. Autores priekšlikums ir rakstveida procesu ieviešana vienkāršotajos procesos, jo vienkāršoto procesu izveides un veikšanas mērķis ir kriminālprocesa paātrināšana, vienkāršošana.⁷⁸ Vienkāršotie procesi, kas aptver lietas izskatīšanu tiesā ir saīsinātais process, process neatliekamības kārtībā, process ar lietā slēgtu vienošanos.⁷⁹ Piemēram, izveidot rakstveida procesu, kuros apsūdzētais piekrīt, ka pierādījumu pārbaude nav nepieciešama, kā arī tajos gadījumos, kad izlīgums noslēgts pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas un iesniegts tiesā, lietās, kurās pastāv *Kriminālprocesa* likuma 377.panta 9.daļā noteiktais, ka noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma, saglabājot apsūdzētajam tiesības pēc viņa lūguma lietu skatīt vispārējā kārtībā.

Kriminālprocesa likuma 499.pantu varētu papildināt ar 5.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Ja apsūdzētais un cietušais vienojas, ka pierādījumu pārbaude nav nepieciešama, tad viņiem ir tiesības lūgt virzīt lietas izskatīšanu rakstveida procesā pirmās instances tiesā.” Kriminālprocesa likuma 536.pantu varētu papildināt ar 6.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Ja cietušais un apsūdzētais noslēguši izlīgumu pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas, un tas ir iesniegts tiesā, tad lietās, kurās pastāv šā likuma 377.panta 9.daļā noteiktais, cietušajam un apsūdzētajam ir tiesības lūgt virzīt lietas izskatīšanu rakstveida procesā pirmās instances tiesā.” Šādi grozījumi paplašinātu rakstveida procesu iespēju pirmās instances tiesā.

Šo principu pilnveidošanā un ierobežošanā nozīme ir jāpiešķir tam, vai konkrētais vienkāršotā kriminālprocesa veids un lietas skatīšanas norise konkrētajā kriminālprocesa veidā, nodrošina iespēju gūt pilnīgu priekšstatu par procesu (vai tas ir caurskatāms) un nodrošina taisnīga tiesas procesa prasību izpildi, taisnīgumu kriminālprocesā.

2.2. Principi ārvalstu kriminālprocesos

Autore darba izstrādei izvēlējās īsi apskatīt Baltijas valstu Kriminālprocesa kodeksus. Autore vēlas apskatīt, kā līdzīgās, demokrātiskās valstīs, noris kriminālprocess saistībā ar mutiskuma un tiešuma principu.

Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 15.panta 1., 2.daļā ir noteikts, ka rajona tiesas lēmums var tikt balstīts tikai uz tiem pierādījumiem, kas ir iesniegti tiesai un tieši pārbaudīti

⁷⁸ Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. *Pārmaiņu laiks kriminālprocesā*. Jurista vārds, 2006.gada 14.marts, Nr. 11(414), 1.lpp.

⁷⁹ Strada-Rozenberga K. Studiju kurss „Kriminālprocess”. *Vienkāršotie procesi*. 2006/2007 [Internets] Pieejams: http://home.lu.lv/~ilaub/Strada/vienk_procesi.doc [aplūkots 2016.gada 11.maijā]

tiesas sēdē un ierakstīti tiesas sēdes protokolā. Apgabaltiesas lēmums var tikt balstīts uz pierādījumiem, kas izskanējuši mutiski apgabaltiesā un tieši pārbaudīti tiesas sēdē un ierakstīti tiesas sēdes protokolā. Tiesa savu lēmumu var balstīt uz tiem pierādījumiem, kuri tieši pārbaudīti rajona tiesā un atklāti augstākstāvošā tiesā.⁸⁰ Normatīvā regulējuma būtība ir tāda pati kā Latvijā. Interesanti, ka principu regulējumā uzreiz tiek iekļauti nosacījumu par pierādījumu izmantošanu tiesu lēmumos. Šāda redakcija atspoguļo mutiskuma un tiešuma principa būtību un neievērošanas sekas. Turklāt, tāpat kā Latvijā, principi attiecas uz pirmo un otro instances tiesu, jo kasācijas instances tiesa lietas skata rakstveida procesā un neskata lietu pēc būtības.

Igaunijas Kriminālprocesa kodekss nosaka kārtību, kādā veic pierādījumu pārbaudi. *Igaunijas Kriminālprocesa* kodeksa 286.panta 2.daļā ir noteikts, ka lietas dalībnieki lietas iztiesāšanas laikā var vienoties par citu pierādījumu pārbaudes kārtību, kāda tā ir noteikta likumā. Tādā gadījumā tiesai ir jāpārlicinās par pušu viedokli un tas jāieraksta tiesas sēdes protokolā. Normatīvais regulējums runā par kārtību, kādā veicama pierādījumu pārbaude, proti, kuru personu pierādījumi tiek izskatīti pirmie. Autore Igaunijas Kriminālprocesa kodeksā neatrod atkāpi no mutiskuma un tiešuma principa saistībā ar pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu. Igaunijas Kriminālprocesa kodeksā ir norādīti pierādījumi, kādus tiesa var nepieņemt, taču neregulē iespēju tos nepārbaudīt tiesas sēdē.

Igaunijā, tāpat kā Latvijā, lietas iztiesāšanas laikā var piedalīties rezerves tiesnesis. Rezerves tiesnesis nodrošina situāciju, kad ir nepieciešams kādu tiesnesi aizstāt, jo tas nevar turpināt lietas izskatīšanu. Tā ir tiešuma principa izpausme, jo rezerves tiesnesis būs uztvēris visus pierādījumus tieši, tos redzējis un dzirdējis tiesas zālē. *Igaunijas Kriminālprocesa* kodeksa 341.panta 1.daļā ir noteikts, ja apelācijas instances tiesa konstatē būtiskus Kriminālprocesa kodeksa pārkāpumus, tā atceļ pirmās instances tiesas lēmumu un nosūta to jaunai izskatīšanai pirmajā instances tiesā, citam tiesnešu sastāvam. Igaunijas Kriminālprocesa kodeksā apelācijas instances tiesai ir dotas tiesības noteikt, kurā daļā tiesas process ir jāpapildina vai jāatkārto, nosūtot lietu jaunai izskatīšanai tam pašam tiesas sastāvam. Kriminālprocesa kodekss regulē situāciju, kad lieta tiek sūtīta jaunai izskatīšanai, tad tā jāskata citam tiesnešu sastāvam, taču ir gadījumi, kad lietas pilnveidošanai to nodod skatīšanai tam pašam tiesas sastāvam. Nav regulēts noteikums – tiesas sastāva nemainīgums. Igaunijas Kriminālprocesa kodeksā ir sīki aprakstīts, kādos sastāvos katrā instancē tiesneši lietu skata, bet nav noteikts, ka lietas izskatīšana noris nemainīgā tiesnešu sastāvā.

---

⁸⁰ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Passed 12.02.2003. Entry into force 01.07.2004. [Internets] Pieejams: file:///E:/Downloads/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

Lietuvas Kriminālprocesa kodeksa 242.pantā ir noteikts, ka pirmās instances tiesai, izskatot lietu, ir tieši jāpārbauda pierādījumi: jāizjautā apsūdzētie, cietušie, liecinieki, jāuzklausā uz tiesas sēdi uzaicināto ekspertu un speciālistu secinājumi un paskaidrojumi, jāpārbauda lietiskie pierādījumi, skaļi jānolasa protokoli un citi dokumenti. Tiesas sēdē nopratinātās personas liecības un paskaidrojumus sniedz mutiski. Ievērojot citu pierādījumu izskatīšanas kārtību, pat to, kas noteikta šī panta 1. un 2. daļā, var tikai likumā noteiktajos izņēmuma gadījumos.⁸¹ *Lietuvas Kriminālprocesa* kodeksa principu regulējums ir tāds pats kā Latvijā.

Arī *Lietuvas* kriminālprocesā ir regulēts noteikums par tiesas sastāva nemainīgumu. *Lietuvas Kriminālprocesa* kodeksa 223.pantā ir noteikts, ka katra krimināllieta ir jāskata nemainīgā tiesnešu sastāvā. Ja kāds no tiesnešiem kāda iemesla dēļ nevar turpināt piedalīties sēdē, viņu ir jānomaina citam tiesnesim un lietu ir jāskatīt no jauna, izņemot šī kodeksa 222.pantā paredzētos gadījumus. Kodeksa 222.pantā ir noteikts, ka sarežģītas un laikietilpīgas lietas iztiesāšanas laikā var piedalīties rezerves tiesnesis, kurš nepieciešamības gadījumā var aizstāt tiesnesi, kurš kādu iemeslu dēļ lietas iztiesāšanu nevar turpināt. Ja rezerves tiesnesis, kurš stājies iepriekšējā tiesneša vietā trīs tiesnešu kolēģijā, nepieprasa atkārtot tiesas darbības vai viena tiesneša izskatītajā lietā to nenolemj pats, lietas izskatīšana tiek turpināta. Tiešuma princips izpaužas tiesas sastāva nemainīgumā, taču *Lietuvas Kriminālprocesa* kodekss paredz iespēju tiesnesim, kurš aizstāj atkāpušos tiesnesi, neatkārtot jau izdarītās procesuālās darbības. Tas noteikti veicina procesuālo ekonomiju.

Lietuvas Kriminālprocesa kodeksa 271.pantā ir noteikts, ka pierādījumu izskatīšana sākas ar apsūdzības nolasīšanu. Pēc tam tiesas sēdes priekšsēdētājs jautā apsūdzētajam, vai tas saprot apsūdzību, vajadzības gadījumos izskaidro apsūdzētajam tā apsūdzības būtību un jautā, vai tas atzīst savu vainu. Kodeksa 273.pantā ir noteikts, ja apsūdzētais, kurš nav apsūdzēts par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, pēc apsūdzības akta nolasīšanas tiesai paziņo, ka atzīst savu vainu un piekrīt tūlīt pat sniegt liecību un piekrīt, ka citi pierādījumi netiks izskatīti, pierādījumu izskatīšana, nopratinot apsūdzēto un realizējoties šī Kodeksa 291. panta prasībām, var tikt pārtraukta, ja noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļi nerada šaubas un tādai saīsinātai pierādījumu izskatīšanai piekrīt prokurors un aizstāvis. Kad vairāki apsūdzētie tiek apsūdzēti par vienu vai vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, saīsinātā pierādījumu izskatīšana var tikt veikta tikai tādā gadījumā, ja šī panta 1.daļā noteiktie nosacījumi var tikt pielāgoti visiem apsūdzētajiem. Kodeksa 291.pantā ir noteikts, ka saīsināto pierādījumu

---

⁸¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso. Įstatymas įsigalioja 2002 m. balandžio 9 d. Kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d. [Internets]
Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163482 [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

izskatīšanas gadījumā, tiesas sēdes priekšsēdētājam ir skaļi jānolasa apsūdzēto, cietušo, liecinieku, ekspertu un speciālistu nopratināšanas protokoli, kuri ir sarakstīti pirmstiesas izmeklēšanas vai agrāk izdarītu tiesas sēžu laikā, jānosauc lietā esošos dokumentus, jāiepazīstina ar citiem pierādījumiem. Gadījumā, ja tiesas dalībnieki paziņo, ka tie ir iepazinušies ar visiem vai daļu no lietā esošajiem pierādījumiem un nevēlas, lai tie tiesā tiktu izskatīti un nolasīti, tiesas sēžu priekšsēdētājs var aprobežoties tikai ar šo pierādījumu nosaukšanu. Kodeksā ir atspoguļota atkāpe no mutiskuma principa, jo pierādījumi neizskan tiesas sēdē. Līdzīgu pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu regulē arī Latvijas Kriminālprocesa likums, taču tas iekļauj noteikumu, ka ne tikai prokuroram un aizstāvībai ir jāpiekrīt neizdarīt pierādījumu pārbaudi, bet arī cietušajam.

Īsi aplūkojot, autore ieskatā, galvenās principu iezīmes, autore secina, ka Igaunijas un Lietuvas Kriminālprocesa kodeksi ir līdzīgi Latvijas Kriminālprocesa likumam. Tie tāpat ievēro mutiskuma un tiešuma principu tiesvedībā. Tiesa tieši pārbauda pierādījumus un tiesas sēde notiek mutvārdu procesā. Interesanti, ka Igaunijas Kriminālprocesa kodekss neregulē tiesas sastāva nemainīgumu un pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu, jo tieši tās lietas būtu interesanti analizēt un salīdzināt.

Lietuvas Kriminālprocesā tiek regulēts noteikums par tiesas sastāva nemainīgumu. Tas ietver atšķirīgu niansi no Latvijas Kriminālprocesa likuma, jo tiesnesim pārņemot lietu, kuru skata viens tiesnesis, ir tiesības lietu turpināt no vietas, kurā tā pārņemta. Tāpat atšķirība saskatāma ir pierādījumu pārbaudes neizdarīšanā, jo Lietuvas Kriminālprocesa kodekss piekrišanu šādai procedūrai prasa no aizstāvības un prokurora, savukārt, Latvijā piekrišana ir jāprasa no prokurora, aizstāvības, cietušā.

Autore secina, ka kriminālprocesa norise tiesvedībā Baltijas valstīs ir līdzīga, bet pastāv būtiskas nianšes, kas atšķiras principu izpausmē.

Autore uzskata, ka no Lietuvas Kriminālprocesa kodeksa, Latvijas Kriminālprocesa likumā varētu iekļaut līdzīgu nosacījumu par „Jauniesaistīto tiesnesi”. Proti, ja rezerves tiesnesis, kurš ir uztvēris visus pierādījumus tieši, turpinās iztiesāt lietu viens pats, tad jau veiktās procesuālās darbības var neatkārtot. Kriminālprocesa likuma 453.pantu varētu papildināt ar 3.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Ja rezerves tiesnesis ir pārņēmis lietu, kuru skatījis viens tiesnesis, lietas izskatīšana turpinās, ja vien tiesnesis pats nepieņem lēmumu sākt lietu skatīt no jauna.”

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore aizstāvēšanai izvirza šādas tēzes:

1. Tiesību principu iekļaušanai normās ir būtiska un tālejoša nozīme, proti, jāreķinās ar sekām. Pirmkārt, ir zināmas sekas par principa neievērošanu. Tiesas nolēmums var tikt atcelts, ja lietas iztiesāšanā netiek ievēroti tiesvedības principi. Otrkārt, likumdevējs visas pārējas normas izstrādā atbilstoši šiem principiem.
2. Kriminālprocesa principi ir vadošas normas, kas nosaka procesuālās kārtības raksturu un struktūru. Šīs normas lielākoties netiek tieši piemērotas tiesvedībā, tās attiecas uz tiesvedību kopumā, nosaka tās institūtu un speciālo normu izveidi un saturu.
3. Viens no būtiskākajiem taisnīgas tiesas elementiem ir tiesības būt klāt tiesas sēdē un tiesības uz mutvārdu procesu. Tomēr šīs tiesības nav absolūtas, un leģitīma mērķa labad tās var samērīgi ierobežot.
4. Tiešuma princips sekmē patiesības noskaidrošanu, iztiesājot lietu.
5. Obligāta tieša uztvere attiecas uz tiesu. Tiešuma princips ir tiesas tieša un nepastarpināta uztvere no rakstiska materiāla vai personas mutiski izteiktām ziņām par faktiem. Tiešuma princips simbolizē klātbūtni, kas nodrošina nepastarpināti uztvert personas uzvedību un attieksmi. Arī ar rakstiska formāta dokumentiem var tieši uztvert personas attieksmi, tikai tā ir izteikta citā formātā, kurā nav neietvertas emocijas un uzvedība. Tam nevajadzētu kavēt tiesas uztveri. Tiešuma princips aprobežojas ar pierādījumu uztveri tiesas izmeklēšanas laikā. Tātad princips ir aktuāls tiesā, kura lietu izskata pēc būtības.
6. No tiešuma principa izriet, ka tiesai iespēju robežās jāizmanto nevis atvasinātie, bet sākotnējie pierādījumi, proti, ziņas par pierādāmiem faktiem jāsaņem tieši no šo ziņu pirmavotiem - lieciniekiem, cietušajiem, ekspertiem, „oriģināldokumentiem”. Ar šo ziņu iegūšanu no „otrajām rokām” vai dokumentu norakstiem var aprobežoties tikai tad, ja pirmavots nav pieejams vai ir zudis.
7. Kriminālprocesa likuma 449.panta 1.daļu vajadzētu papildināt ar „apelāciju” un izteikt šādā redakcijā: „Pirmās un apelācijas instances tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā.”
8. Mutiskuma princips liek uzsvaru uz mutvārdu procesu tiesā. Mutiskums ir princips tiesvedībā, kas nosaka, ka visām uz tiesu aicinātām personām liecības vai paskaidrojumi jāsniedz mutiski, par pētāmajiem materiāliem un dokumentiem ir jāpaziņo un jāapspriež mutiski.
9. Mutiskuma princips attiecas ne tikai uz tiesu, kas vada tiesas sēdi, bet arī uz visiem klātesošiem, lai tie zinātu, kādi argumenti jeb pierādījumi katram pastāv. Atšķirībā no

tiešuma principa, šis princips ir tāds, kurš attiecas uz visiem „aktīvajiem dalībniekiem” tiesā. Lietas aktīvie dalībnieki – aizstāvība, apsūdzība, cietušais, tiesa.

10. Ir pieņemts, ka mutiskuma princips sekmē iztiesāšanas ātrumu. Autore uzskata, ka mutiska izteikšanās var būt garāka un laikietilpīgāka kā rakstiski pausts viedoklis.
11. Tiesas zālē atliek pateikt, ka par pierādījumiem tiks izmantoti, piemēram, līgums un rēķins, un visiem – tiesai, apsūdzībai, aizstāvībai, cietušajam ir skaidrs, kas tas par dokumentu un kas tajā ir noteikts. No tā izriet, ka mutiskuma princips darbojas „trešo personu” jeb tautas labā, lai tā, kā demokrātiskā valstī pieņemts, dzird un seko līdzī notiekošajam, kā arī saprot pierādījumu nozīmīgumu.
12. Autore uzskata, ka mutiskuma princips nenorāda uz pašu galveno – stingru juridisku pamatu, bet gan uz personu iespējamu tiesību ierobežojumu visu dzirdēt un izteikties, kas nenozīmē, ka personas saprot to, ko dzird vai saka.
13. Mutiskuma principa normatīvais regulējums kā obligāta prasība attiecas uz vienas instances tiesu, pārējās instances tiesās principa nodrošinājums nav obligāts arī tad, ja persona to lūdz. Kriminālprocesa likuma 449.pantu varētu papildināt ar 2¹.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Personai tiesības uz mutvārdu procesu ir jānodrošina vismaz vienā instances tiesā, kas lietu skata pēc būtības.”
14. Mutiskuma un tiešuma principa ierobežošana saistīta ar saprātīgu procesuālo ekonomiju. Kriminālprocess kļūst ātrāks, persona ātrāk saņem sodu, tiek samazināts izmantojamo resursu apjoms, un process kļūst lētāks.
15. Kriminālprocesa likuma 499.pantu varētu papildināt ar 5.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Ja apsūdzētais un cietušais vienojas, ka pierādījumu pārbaude nav nepieciešama, tad viņiem ir tiesības lūgt virzīt lietas izskatīšanu rakstveida procesā pirmās instances tiesā.”
16. Kriminālprocesa likuma 536.pantu varētu papildināt ar 6.daļu un izteikt šādā redakcijā: „Ja cietušais un apsūdzētais noslēguši izlīgumu pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas, un tas ir iesniegts tiesā, tad lietās, kurās pastāv šā likuma 377.panta 9.daļā noteiktais, cietušajam un apsūdzētajam ir tiesības lūgt virzīt lietas izskatīšanu rakstveida procesā pirmās instances tiesā.”
17. Tiesa tikai tad, kad mutiski un tieši ir pārbaudījusi visus pierādījumus, ievērojot *Kriminālprocesa* likuma 23.pantā noteikto, ka krimināllietās tiesu spriež tiesa, tiesas sēdēs izskatot un izlemjot pret personu celto apsūdzību pamatotību, attaisnojot nevainīgas personas vai arī atzīstot personas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un nosakot valsts institūcijām un personām obligāti izpildāmu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, kas, ja nepieciešams, realizējams piespiedu kārtā un 455.panta 3.daļā noteikto, ka tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā

nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību, var pārkvalificēt inkriminētās noziedzīgās darbības vai arī atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību (grozīt apsūdzību). Rakstveida procesā šāda iespēja ir pilnībā izslēgta.

18. Īsi aplūkojot, autores ieskatā, galvenās principu iezīmes, autore secina, ka Igaunijas un Lietuvas Kriminālprocesa kodeksi ir līdzīgi Latvijas Kriminālprocesa likumam. Tie tāpat ievēro mutiskuma un tiešuma principu tiesvedībā. Tiesa tieši pārbauda pierādījumus, un tiesas sēde notiek mutvārdu procesā. Interesanti, ka Igaunijas Kriminālprocesa kodekss neregulē tiesas sastāva nemainīgumu un pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu.
19. Lietuvas Kriminālprocesā tiek regulēts noteikums par tiesas sastāva nemainīgumu. Tas ietver atšķirīgu niansi no Latvijas Kriminālprocesa likuma, jo rezerves tiesnesim pārņemot lietas skatīšanu, kura tiek skatīta viena tiesneša sastāvā, ir tiesības lietu turpināt no vietas, kurā tā pārņemta. Tāpat atšķirība saskatāma ir pierādījumu pārbaudes neizdarīšanā, jo Lietuvas Kriminālprocesa kodekss piekrišanu šādai procedūrai prasa no aizstāvības un prokurora, savukārt, Latvijā piekrišana ir jāprasa no prokurora, aizstāvības un cietušā.
20. Kriminālprocesa likuma 453.pantu varētu papildināt ar 3.daļu un izteikt šādā redakcijā:
„Ja rezerves tiesnesis ir pārņēmis lietu, kuru skatījis viens tiesnesis, lietas izskatīšana turpinās, ja vien tiesnesis pats nepieņem lēmumu sākt lietu skatīt no jauna.”

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra

1. Autoru kolektīvs profesora R.Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
2. Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016.
3. Čepāne I. Tiesības uz taisnīgu tiesu. 2005.gada 27.septembris.
Pieejams: <http://providus.lv/article/tiesibas-uz-taisnigu-tiesu-ka-personas-pamattiesibas> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]
4. Falka S., Kuprišs E. Tiesa un tiesas spriešana. Rīga: RaKa, 2007.
5. Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005.
6. Latviešu-Angļu, Angļu-Latviešu. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000.
7. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesvedība.
Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesvediba/tiesas-process-augstakaja-tiesa/kasacijas-instance/> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]
8. Latvijas Republikas Pastāvīgā Pārstāvniecība Apvienoto Nāciju Organizācijā.
Informācija par ANO.
Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/newyork/informacija-par-ano/starptautiskas-tiesibas/starptautisko-tiesibu-instrumenti> [aplūkots 2016.gada 3.maijā]
9. Letonika. Vārdu skaidrojums – nepastarpināts.
Pieejams: <http://termini.letonika.lv/Term.aspx?tabindex=1&search=nepastarpin%C4%81ts&indefiniton=False&subject=0&allak=False&language=0> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī]
10. Liede A. Kriminālprocess un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.
11. Meikališa Ā. Tiesu vara Latvijā. Rīga: Avots, 1997.
12. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā. Jurista vārds, 2006. 14.marts, Nr. 11 (414).
13. Melnbārdis Dz. Tiesību pamati 2.daļa. Rīga: Rasa ABC, 2000.
14. Meļķis E. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999.
15. Strada-Rozenberga K. Studiju kurss „Kriminālprocess”. Vienkāršotie procesi. 2006/2007.
Pieejams: http://home.lu.lv/~ilaub/Strada/vienk_procesi.doc [aplūkots 2016.gada 11.maijā]

16. Tezaurs. Vārdu skaidrojumi: tiešs, uztvert.
Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/tiešs> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī],
<http://tezaurs.lv/#/sv/uztvert> [aplūkots 2016.gada 4.aprīlī]
17. Tiesību spogulis I. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Turība, 1999.
18. Vārdnīca. Terminu skaidrojums – relatīvs.
Pieejams: <http://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/r/relativs> [aplūkots 2016.gads
15.aprīlī]
19. Vēsture.eu. Padomju Sociālistisko Republiku Savienība.
Pieejams: <http://vesture.eu/index.php/PSRS> [aplūkots 2016.gada 3.maijā]
20. Elizabeth A. Martin. Oxford Dictionary of Law. Oxford University Press, 2002.
21. Research degree thesis. On the principle of Directness and Verbalism in Criminal procedure.
Pieejams: <http://www.research-degree-thesis.com/law/litigation-law-judiciary/1031887.html> [aplūkots 2016.gada 17.martā]

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr. 43.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2016.gada 9.maijā]
2. Likums „Par tiesu varu”. LR likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=62847> [aplūkots 2016.gada 9.maijā]
3. Kriminālprocesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr. 74 (3232).
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016.gada 10.maijā]
4. Civilprocesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, Nr. 326/330.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2016.gada 10.maijā]
5. Administratīvā procesa likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr. 164 (2551).
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 2016.gada 11.maijā]
6. Ministru kabineta 2009.gada 7.oktobra rīkojums Nr.685. Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes 2009.–2015.gadam.
Pieejams: https://www.ta.gov.lv/UserFiles/1392965812_Tiesu_iekartas_pamatnostadnes.docx [aplūkots 2016.gada 3.maijā]

7. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso. Įstatymas įsigalioja 2002 m. balandžio 9 d. Kodeksas įsigalioja 2003 m. gegužės 1 d.
Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163482 [aplūkots 2016.gada 9.maijā]
8. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Passed 12.02.2003. Entry into force 01.07.2004.
Pieejams: file:///E:/Downloads/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2016.gada 7.maijā]

Juridiskās prakses materiāli

1. European Court of Human Rights 26 March 1987. Application no. 9248/81 „Leander v. Sweden”.
Pieejams: file:///E:/Downloads/Case_of_Leander_v_Sweden_1987_en.pdf [aplūkots 2016.gada 9.maijā]
2. European Court of Human Rights 19 February 1996. Application no. 16206/90 „Botten v. Norway”.
Pieejams: https://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiE1MC08sfMAhXGVSWKHUsYBLcQFggdMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.uio.no%2Fstudier%2Femner%2Fjus%2Fhumanrights%2FHUMR5120%2Fh06%2Fundervisningsmateriale%2FBOTTEN_v_Norway.doc&usg=AFQjCNHjq3105g2NBIppOtS71wRagRZfYQ&sig2=sAwEzxl3OFWdYAlPveV_w [aplūkots 2016.gada 7.maijā]
3. European Court of Human Rights 16 February 2000. Application no. 27052/95 „Jasper v. The United Kingdom”.
Pieejams: <http://echr.ketse.com/doc/27052.95-en-20000216/view/> [aplūkots 2016.gada 7.maijā]
4. „Par likuma „Par valsts noslēpumu” 11.panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997.gada 25.jūnija noteikumu nr.226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam”. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103.
Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2002-20-0103_Spriedums.pdf [aplūkots 2016.gada 9.maijā]

5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 16.jūnija lēmums Nr. SKK-330/2009.
Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk-330-09_e.doc [aplūkots 2016.gada 23.martā]
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 10.maija lēmums lietā Nr. SKK-132/2012.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2012/skk-13212.doc>
[aplūkots 2016.gada 22.martā]
7. Latvija Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 11.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-J-8/2013.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-j-8-13.doc>
[aplūkots 2016.gada 7.aprīlī]
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 13.septembra lēmums lietā Nr. SKK-409/2013.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-409-13.doc>
[aplūkots 2016.gada 15.aprīlī]
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015.gada 20.februāra lēmums lietā Nr. SKK-27/2015.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2015/SKK-27-2015.doc> [aplūkots 2015.gada 7.maijā]

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Mutiskuma un tiešuma princips tiesvedībā” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ /S.Sējēja/ 2016.gada ____.

Rekomendēju / Nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītājs: Mg. Iur., lekt. Gunārs Kūtris _____ 2016.gada ____.

Recenzents: _____.

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 2016.gada 16.maijā

Dekāna pilnvarotā persona: _____.

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2016.gada ____.

Protokols Nr.: _____.

Vērtējums: _____.

Komisijas sekretāre: _____.